

OTDK-dolgozat

2023. tavasz

Két korszak határán. A hivatalviselő elit
prozopográfiai vizsgálata Somogy vármegyében
1808 és 1830 között.

Jelige: Somogyország.

Tartalom

1. Bevezetés	1
2. Forrásbázis és módszertan ismertetése	3
2.1. Kutatás időkeretei, forrásbázisa	3
2.2. Kutatás módszertana.....	5
3. Tisztikar előélete, hivatalba lépés előtt.....	7
3.1. Hivatali előélet megléte vagy hiánya	7
3.2. Hivatali előmenetel állomásai	11
3.3. Birtokosi háttér	13
4. Hivatal után, továbblépési lehetőségek.....	20
4.1. Továbblépési lehetőségek a vármegyében	20
Forrásanyag	24
Irodalom	25

1. Bevezetés

A 19. század első fele a magyar történetírás egyik leginkább kutatott témaköre. Ennek ellenére a korszakon belül egyes évtizedek feldolgozottsága igencsak változó. Amíg a napóleoni háborúk esztendői, illetve a reformkor állandóan frissülő, nagyszámú kurrens szakirodalommal rendelkezik, addig a kettő között elhelyezkedő 1810-es, 1820-as évek bibliográfiája érezhetően szerényebb publikációs számmal rendelkezik.¹ Különösen nagy vakfoltot jelent a történetírásban ezen átmeneti évtizedek liberalizálódó vármegyei közéletének, vármegyei elitjének vizsgálata. Jelen munka éppen emiatt egy olyan kutatást vállalt fel, amely a periódus közigazgatásának alaposabb megismeréséhez járul hozzá, mind igazgatás-, mind társadalomtörténeti szempontokból.

A témaválasztás mögött összetett okok húzódnak meg. Az utóbbi két évtizedben érezhetően felélénkültek a vármegyei hivatalviselőkkel foglalkozó kutatások – többek között Somogy megyében is. A törvényhatóság ezeréves történelmét átfogó archontológiai összeállítás ugyan még nem született, de Szijártó M. István munkásságának köszönhetően a 18. század feldolgozása már megtörtént,² míg Polgár Tamás az 1800-as évek eleji tisztikar egyes tagjainak személyi háttérét vázolta fel több ízben.³ Egyrészt ezen kutatások folytatásaként kíván szolgálni eme dolgozat, másrészt önálló problémafelvetésként koherens narratívát kíván nyújtani az említett évtizedek vármegyei tisztviselőiről. Bár a szöveg főként csupán Somogyra összpontosít, annak egyes szakaszai túlmutatnak a vármegye határain. Ahogy Horváth Gergely Krisztián fogalmazott a vidéki társadalomtörténet-kutatási lehetőségeket tárgyaló tanulmányában: *„A megyei szint vizsgálata [...] nem öncél, hanem mezoszipen elvégzett elemzés egy általánosabb makrofolyamat megragadásához.”*⁴ Ezt a gondolatmenetet követi e tudományos munka szerkezete is: amíg a szakirodalmi, historiográfiai háttér általánosságban mutatja be a 19. század eleji vármegyei önkormányzatot, a hivatalviselést és a tisztújításokat, addig az önálló kutatási részek Somogyra fókuszálnak, viszont ez a nagy egészről szerzett ismereteinkkel összhangban, azokra reflektálva, néhol

¹ Az 1810-es, 1820-as évek történetírói alulreprezentáltsága feltehetőleg több okra vezethető vissza. A tényezők között nagy valószínűséggel ott találjuk a „nagy” egyéniségek, a sorsfordító események, valamint az országgyűlési élet hiányát. Részletesebben lásd SOÓS 2007. 92.

² SZIJÁRTÓ 2010. 445-466.

³ POLGÁR 2001. 121-136.; POLGÁR 2004. 39-62.; POLGÁR 2007. 81-100.

⁴ Idézet: HORVÁTH 2015. 424.

A mezoszipint mint kifejezés megalkotása Horváth nevéhez köthető, aki a történeti vármegyék (vagy akár járások) vizsgálata kapcsán állapított meg egy átmeneti szintet a már létező mikro- (kisebb közösségek, falvak, városok stb.) és makrotörténeti (nagy egész) vizsgálatok között, felhívva a figyelmet arra, hogy a megyetörténet korántsem meghaladott műfaj, csupán *„le kell pattintanunk róla a századfordulás pozitivizmus sarát.”* HORVÁTH 2015. 423.

azokat magyarázva történik. A dolgozat tehát alapvetően a régi századelő méltóságviselői rétegét kívánja megragadni egy konkrét vármegyén keresztül, miközben olyan kérdésekre keresi a választ, mint: Milyen változások figyelhetők meg a tipikus hivatalnoki életpályákban? Hogyan alakulnak át a tisztviselőkkel szemben támasztott elvárások? Milyen hivatali előzményekkel, előélettel, családi, birtokosi háttérrel kellett rendelkezniük? Hova vezetett karrierjük? Újraavasztották őket, feljebb léptek a hierarchiában vagy megbuktak? Milyen továbblépési lehetőségeik voltak a vármegyei tisztikaron kívül?

Mint közismert, a bécsi udvar 1812-től kezdve egészen 1825-ig nem hívta össze a magyar rendek országgyűlését, így a nemesi sérelmi politizálás legfelsőbb fórumaként a vármegye és annak közgyűlése funkcionált vizsgált korszakunkban. Emiatt különösen fontos megismerni a periódus hivatalviselőit, mint az országgyűlés nélküli időszak legfontosabb helyi döntéshozó és véleményformáló szereplőit. Miután egyes egyedi életutak kiemelése a tisztikarból jelentősen félrevezethetné a kutatást – a természettudományokból ismert egy vizsgálat nem vizsgálat alapelve szerint –, így a dolgozat a méltósághordozók csoportját inkább a *prozopográfia* módszertanának jegyében, azaz egy kollektív adatgyűjtés formájában dolgozza fel és ennek eredményeiből von le messzemenőbb következtetéseket.⁵

⁵ A dolgozat prozopográfiai megközelítésének metodikájáról l. a szöveg módszertani fejezetét (2.2. Kutatás módszertana).

2. Forrásbázis és módszertan ismertetése

2.1. Kutatás időkeretei, forrásbázisa

Mielőtt részletesen bemutatásra kerülne a kutatás forrásbázisa és módszertana, célszerű először a vizsgálat kronológiai kereteit, a dolgozat címében szereplő időszak határait, az 1810-es, 1820-as évek kijelölésének okait meghatározni. A napóleoni háborúk, illetve a reformkor közötti időszak körülhatárolása egzakt évszámokkal nem könnyű feladat. Első lehetséges kezdődátumként felmerülhetne az 1809-es esztendő, amikor utoljára került összehívásra a rendiség egyik legfontosabb intézménye, a nemesi felkelés (inszurrekció), ennek kudarca pedig messzemenő politikai következményekkel járt a Magyar Királyság kormányzására nézve. A következő lehetséges időpontként az 1812-es év hozható fel – Napóleon sikertelen oroszországi hadjáratának és a korszak utolsó összehívott országgyűlésének esztendeje. Ha ragaszkodni szeretnénk a hadtörténelmen alapuló periodizációhoz, akkor a háborús konfliktus 1815-ös végénél lenne érdemes meghúzni a korszakhatárt, eddigre azonban a magyar politikai életben egyértelműen már egy másik éra kezdődött. A záróidőpont meghatározása hasonlóan problematikus. Az 1823-as vármegyei ellenállási mozgalom közéletélénkítő hatása miatt akár be is tölthetné ezt a szerepet, de ezzel rendkívül előre tolnánk a reformkor klasszikus értelemben vett határait. Az 1825–1827-es országgyűlés szintén felmerülhetne váltópontként, de ezen eseményen inkább még a rendi jelleg érvényesült, mintsem a későbbiekben megfigyelhető reformszellem, a sérelmi politikán csak a Magyar Tudós Társaság felállítása, illetve az 1790–1791-es diéta *operátumainak* (munkálatainak) elővétele, megtárgyalása mutatott túl. Így marad az 1830-as határ, amelyet rendszerint Széchenyi István *Hitelének* megjelenéséhez, illetve a következő esztendőben meginduló operátumokról szóló vármegyei vitaélethez köthető.⁶

E dolgozat a legrepresentatívabb eredmények elérése végett a korszakot a lehető legtágabb kronológiai keretek között, azaz 1809 és 1830 között értelmezi, a címben olvasható kronológiai kijelölés ezt fedi. Ezen időintervallum során Somogyban, ha beleszámoljuk az 1809-es esztendőt megelőző utolsó, 1808-as restaurációt is, öt alkalommal tartottak tisztújító közgyűlést (1808-ban, 1813-ban, 1817-ben, 1824-ben és 1828-ban), míg két alkalommal

⁶ A legutóbbi ezredforduló óta a reformkor kezdetének problémaköréről értekezett a teljesség igénye nélkül: CSORBA 2000. 77-79.; KATUS 2012. 198.; PAJKOSSY 2003a. 191, 192. Az operátumok somogyi vonatkozásait tárgyaló Jutai Péter Somogyban a reformélet kezdetét szintén az 1830-as évek elejére tette. JUTAI 2004–2005. 13, 14.

(1816-ban és 1830-ban) a megüresedett alispáni székek betöltéséről nagygyűléseken döntött a vármegye.⁷

A dolgozat prozopográfiai kutatásának személyköre alapvetően az e tisztújításokon⁸ megválasztott méltóságviselőket⁹ fedi le, közülük is a legnagyobb figyelmet a tényleges befolyással rendelkező alispánoknak, főszolgabíráknak szentelem. Természetesen a teljes hivatali elit vizsgálatához hozzátartoznak olyan tisztségek viselői is, mint a jegyző, a főadószedő, a számvevő, az ügyész, és az alszolgabíró. E személyek bevonása nélkül az alispánok, a főszolgabírók előmenetelét nem lehetne érdemben vizsgálni, a tisztikarban tapasztalható fluktuációt nehezebben lehetne értelmezni. Némely – valódi hatalommal kevésbé rendelkező – tisztséget (levéltárost, orvost, földmérőt, esküdtet) ellenben így is nagyrészt figyelmen kívül hagyok Szijártó M. István módszertana nyomán,¹⁰ velük csak néhány hivatali átjárás kapcsán foglalkozok. Ugyancsak nem szentelek komolyabb figyelmet a táblabíráknak, hiszen e tisztség korszakunkra inkább tekinthető tiszteletbeli, mint valódi hatalommal rendelkező kinevezésnek.¹¹ A vizsgálatba bevont méltóságokat, illetve azok viselőit nevezem összefoglalóan hivatalviselő elitnek. Természetesen ez a csoport teljes egészében nem feleltethető meg a teljes valódi vármegyei elitnek, elég csak arra gondolni, hogy a helyileg érintett uradalmi vezetők, nagyobb birtokosok közül sokan ugyan belefolytak a közéletbe, de hivatali ambícióik a közigazgatásban nem voltak.

Kutatásomat kiterjedt forrásbázisra építettem, a vizsgálat leglényegesebb tárgya a vármegyei tisztújításokról fennmaradt dokumentumok. Ezek alatt elsősorban a törvényhatóság

⁷ A restaurációk jegyzőkönyvei: SML IV.1.b. Közgyűlés 1808. 587-600.; 1813. 695-709.; 1817. 665-687.; 1824. 233-255.; 1828. 650-677.

⁸ A tisztségviselők rendszerint a következő restauráció alkalmáig kitöltötték mandátumokat. Természetesen azonban előfordultak olyan esetek, amikor elhalálozás, lemondás stb. okok miatt megüresedtek hivatalok. Ilyenkor a főispán élhetett a távozó személy pótlásának (*surrogatio*) jogával. Kivételt egyedül az alispáni címek képezték, amelyek megüresedésének esetén gyakran a közgyűléshez került a helyettesítés lehetősége. SOÓS 2009. 81.; TILCSIK 2000a. 21.

⁹ A kutatás során beazonosított hivatalviselők neveinek írásmódja dokumentumonként eltérhet. A tudományos munka egységének érdekében azonban ezek uniformizálásra kerülnek. Elsősorban vezetéknevek okoznak problémát, hiszen számos különböző változattal találkozhatunk egy-egy család kapcsán (pl. Berzsenyi/Börzsönyi), viszont néha az utónevek sem teljesen egységesek (pl. Jankovics Ferenc Xavér keresztnevei általában felváltva szerepelnek a forrásokban, együtt igen ritkán). Keresztnevek átírása esetén a mai helyesírás követését tekint a dolgozat mérvadónak (l. Ferentz helyett Ferenc), míg családnevek kapcsán a „Somogyi törzsökös és kihirdetett nemes családok.” In: BARANYAI 1914. listája nagyrészt az etalon.

¹⁰ SZIJÁRTÓ 2010. 445, 446.

¹¹ A fizetés nélküli táblabírók szerepe az 1800-as évek elejére már leginkább csak protokollárisnak tekinthető, igazságszolgáltatásban betöltött jelentőségük lecsökkent. Rendszerint minden nagyobb presztízzsel rendelkező közéleti szereplő megkapta a címet, ezzel elismerve kiemelt státuszokat a vármegye rendjei között. Kinevezésük a főispáni előjogok közé tartozott – rendszerint tisztújítások lezárásaként, a fontosabb hivatalnokok megválasztása után történt meg az aktus. A táblabírákról szóló szakirodalomhoz l. ECKHART 2000. 226.; PALUGYAY 1844 – 1848. 2. kötet 181, 182. Az 1810-es, 1820-as években viszont a kormányzat részéről van törekvés a táblabírók szerepének növelésére, de valódi eredményre nem vezet.

közügyi jegyzőkönyveit, *prothocollum*ait kell érteni, amelyek rendkívül fontosak Somogy vármegye korabeli archontológiájának felállítása szempontjából. Az iratanyag nemcsak a megválasztott méltóságviselők személyét őrizte meg az utókornak, hanem a megválasztás módját (közfelkiáltás, kinevezés, voksolás stb.),¹² valamint a főispán által a pozícióra jelöltek névsorát is. Utóbbi lista különösen fontos, hiszen ezen keresztül könnyen nyomon követhetővé válik egyes személyek, hatalmi csoportosulások térnyerése, ahogy egyre magasabb pozíciók betöltésére nyílik lehetőségük. Az adatgyűjtés összes kandidált személyre való kiterjesztése Szijártó M. István szerint különösen indokolt, álláspontja szerint „*a jelölés [...] a presztízs szempontjából jobb fokmérő [...] a tényleges megválasztásnál.*”¹³

2.2. Kutatás módszertana

A dolgozat módszertanának részletes kifejtésére rátérve, célszerű a prozopográfia metodológiájáról általánosságban megemlíteni. A prozopográfia szűken értelmezve előre meghatározott személyek csoportjának adattára, amelyben a feltüntetett információk a kutató előzetes kérdésfeltevései alapján kerülnek kiválasztásra. Ha tágabban értelmezzük a fogalmat, akkor az így elkészült adatbázisokra épülő tudományos munkákat nevezzük prozopográfiai alkotásoknak. A történelem egyes segédtudományai, szerkesztési eljárásai, kielemezt szempontjai között gyakran vékony a határ, így nem meglepő, hogy szoros a kapcsolata a biográfiával, az archontológiával, illetve az elitkutatással, azonban fontos felhívni a figyelmet a különbségekre is. Az egyéni vagy kollektív (tudományos) életrajzok általában a nagy egész bemutatására törekednek, teljes életutak rögzítését tartják feladatuknak, szemben a prozopográfiával, amely egy-egy adott súlypontra helyezi a hangsúlyt. Az archontológiai vizsgálódások kevésbé adatgazdagok, mint társterületei, figyelme főként az előjárók listába foglalására összpontosul, rendszerint kronológiai adatok alapján. Az elitkutatások pedig a teljes elit bemutatására törekszenek, nem pedig annak egy-egy szegmensének kiemelésére.¹⁴

A statisztikai összesítések készítése és elemzése mellett szintén fontosnak tartom az ún. modális életrajzok bemutatását, amelyek az egész csoportot vagy annak egy részét

¹² Korszakunk során Somogyban alapvetően a közfelkiáltással, közmegegyezéssel választottak hivatalnokokat, egyetlen kivételt az 1824-es restauráció jelenti. 1819-ben Bécs egy voksolásai rendelet kötelezővé tette az egyénenként történő kötelező szavazás rendszerét, a pátenst azonban a vármegyék óriási elégedetlenséghez vezetett, így az 1827-ben visszavonásra került. KATUS 2012. 193-195., Soós 2009. 65-71, 117-148.

¹³ SZIJÁRTÓ 2010. 446.

¹⁴ A prozopográfia témaköréről készült kisebb-nagyobb összefoglaló magyar nyelvű munkák: BARA 2007. 234-244.; DOMINKOVITS 1993. 81.; ENGEL 1998. 33-34.; HÉJJA 2009. 16, 17.; PAKSA 2013. 7-12.; illetve idegen nyelvű: STONE 1987. 45-74.

reprezentálják.¹⁵ Az egyes hivatalnoki pályák felrajzolása azonban gyakran túlnyúlik a kutatás 1808-as kezdődátumánál, így a vizsgálatomba ilyen esetekben bevontam az 1806-os restauráció iratait, valamint a 2004 és 2011 között futó Diæta munkacsoport adatbázisát is.¹⁶ Utóbbi projekt keretében Szijártó M. István vármegyei prothocollumok alapján rekonstruálta Somogy vármegye 18. századi archontológiáját, a gyűjtésben szereplő forráshivatkozásokra tudok építkezni a karrierívek századforduló előtti részeinek felvillantása során.

¹⁵ A modális életrajzok és a prozopográfia kapcsolatához l. LEVI 2000. 85, 86.

¹⁶ Az adatbázishoz l. DIÆTA 2004–2011. (<http://szijarto.web.elte.hu/ogy.xls>)

3. Tisztikar előélete, hivatalba lépés előtt

3.1. Hivatali előélet megléte vagy hiánya

A prozopográfiai vizsgálat első szakaszában a hivatalviselő elit vármegyei előélete, személyi háttere kerül bemutatásra. Legelőször is érdemes felvázolni a vármegyei tisztikar felekezeti összetételét. Korszakunk Somogyját egyértelműen katolikus dominancia jellemezte. Egy 1790-es tisztújítás fentmaradt tudósítás¹⁷ fontosnak tartotta rögzíteni a megválasztott méltóságviselők felekezeti hovatartozását. Ebből tudjuk, hogy ekkor – a vizsgálat számára releváns – hivatalokra 19 római katolikus, 4 református, illetve 1 evangélikus személyt választottak meg. Ezek az arányok a következő évtizedekben érdemben nem igen változtak, de a vallási tolerancia erősödése mindenképpen megfigyelhető. Amíg a régi századfordulón a református Sárközy István állandó mellőzésre került, addig 1820–1830-as évekre már elfogadták a rendek a másodalispánná választását, fia, Albert¹⁸ pedig már az első alispáni széket is megszerezte.

Az egyes méltóságviselők hivatali előmenetelének felkutatása több szempontból is releváns. Egyrészt láthatjuk, hogy a legmagasabb tisztségekbe jutottak, milyen karrieríveken keresztül értek fel a csúcsra, mennyire nehéz volt a hivatalviselő elit soraiba bekerülni, milyen mértékű volt a társadalmi mobilizáció a tárgyalt időszakban. Másrészt következtethetünk arra is, hogy egyes méltóságok betöltéséhez milyen előzetes hivatali tapasztalatok, kompetenciák, kvalitások meglétét tekinthették elvárásnak a tisztviselőválasztások során a kortársak. Az összehasonlítás lehetősége, valamint a változások jobb érzékeltetése miatt először érdemes megemlékezni a 18. századi állapotokról.¹⁹

A többi dél-dunántúli vármegyéhez hasonlóan az 1700-as évek Somogy vármegyéje a hivatalviselés területén is magán hordozta az oszmán hódoltság utóhatásait. A közügyek intézése szempontjából releváns társadalmi csoportok betelepülése, visszatérése a vármegyébe nem egyik pillanatról a másikra zajlott le, hanem gyakorlatilag egy évszázadon keresztül elhúzódó folyamatként fogható fel, amely párhuzamos a vármegyei apparátus terjedésével. A fontosabb helyi hivatalok betöltéséhez egyszerre kellett rendelkeznie a kandidáló személynek valamiféle előképzettséggel, vagyonnal (ezt biztosító birtokkal), valamint kapcsolati hálóval.

¹⁷ *Magyar Kurir* 1790. 635.

¹⁸ Sárközy Albert (1790–1860), Sárközy István másodalispán fia. 1813-tól Somogy aljegyzője, 1830-tól főjegyzője, 1836-tól másodalispán, 1840-től elsőalispán, miközben az 1832/36-os országgyűlésen követ 1834-től. 1848-ban, a szabadságharc első felében a vármegye főispánja, majd kormánybiztosa. Az 1849-es császári felelősségre vonás eredményeképpen internálták, közéletben aktív szerepet többé nem vállalhatott. JUTAI 2004–2005. 30.; „Sárközy István és utódai.” In: SÁRKÖZY 1906.

¹⁹ Táblázathoz I. 5. sz. mellékletet.

Ilyen személyekből azonban hiányt tapasztalunk Somogyban. Ahogy Szijártó M. István megállapította: „világosan látszanak [...] a káderhiány [...] jelei. A hivatali struktúrába viszonylag magas szinten (döntően a főszolgabíróknál) is be lehetett lépni egyes magas presztízsű családok sarjainak, miközben ez a szint sok alacsonyabb státuszú hivatalviselő számára már elérhetetlen volt.”²⁰ Az első alispánok közül csupán ketten (a kilencből) nem rendelkeztek karrierelőzménnyel a vármegyében, viszont egy fokkal lejjebb, a másodalispánok és főszolgabírák szintjén már 50% körül mozgott a közigazgatásba teljesen új szereplőként belépők aránya. Ez az adat arra enged következtetni, hogy a hivatalviselő elit csúcsához, a főhivatalokhoz egy bizonyos vagyoni és iskolázottsági háttér megléte esetén igazából bárki csatlakozhatott, hiszen az apparátus állandó személyi problémákkal küzdött méltóságok megüresedése vagy új tisztségek létrehozása esetén. Az 1810–1820-as évekre viszont ez a megállapítás már kevésbé igaz e dolgozat kutatásai alapján.²¹

A mellékelt ábra²² jól mutatja, hogy az új évszázaddal az alispáni titulusok betöltésénél bezáródott a belépési lehetőség a vármegyei közigazgatásba a korábban hivatalt nem viselők előtt. Az alispáni aspiránsokat a kiteljesedő vármegyei rendszer fokozatosan „beterelte” egy hivatalról hivatalra épülő karrierútba, így már senki sem kezdhette vármegyei pályáját a legmagasabb szinteken, mindenkinek végig kellett járni egy bizonyos ranglétrát (bár egyes lépcsőfokokat még így is könnyen átlépheték a tehetősebbek, nagyobb befolyással rendelkezők). A főszolgabírák csoportjánál hasonló módon elmozdultak a korábban tapasztalt arányok. Amíg ezelőtt a hivatali előzménnyel rendelkezők, illetve az a nélküliek között egyfajta balansz volt megfigyelhető, addig ez az egyensúly a századforduló után megszűnt, az előzetes hivatali karrier megléte fontosabbá vált, mint korábban. 1808 és 1830 között a főszolgabíráknak már háromnegyede viselt valamilyen előzetes hivatalt (pl. alszolgabíróit, aljegyzőit stb.) mielőtt magasabb méltóságot töltöttek volna be. Még a jelentős vármegyei és országos karriert befutó nagybirtokos Somssich-fivérek²³ is aljegyzőként, illetve alszolgabíróként kezdték a politikai pályafutásukat, mielőtt alispáni, főszolgabírói ambícióik lettek volna. Az arányszámok megváltozása egyértelműen a hivatalviselő elit egyfajta megtelítődésének, ezzel együtt pedig bezáródásának a jeleit mutatja, amelyből a vármegyei rendszer professzionalizálódásának magasabb szintre lépésére következtethetünk. A

²⁰ SZIJÁRTÓ 2010. 464.

²¹ A következtéseket Szijártó levezeti: Uo. 446, 449, 456-458, 464.

²² 6. sz. melléklet.

²³ A Somssich-fivérek: Miklós (1784–1870), somogyi másodalispán, reformkori politikus, országgyűlési képviselő; valamint Pongrácz (1786–1849), somogyi első alispán, később baranyai főispán és gróf, illetve sok más tisztség birtokosa. Vármegyei hivatalviselésükről a dolgozatban részletesebben is lesz szó, rövid életrajzi vázlateik átvéve: KAPOSÍ 2002. 76-80.; „Somssich Miklós.” „Somssich Pál.” In: MÉL 1967–1982.

fontosabb pozíciók között már nem találkozhatunk új titulus létrehozásával, sőt a járások rendszere szintén változatlan maradt korszakunkban (a legutóbbi reformra még 1800-ban került sor, a következőre pedig majd csak 1843-ban).²⁴ A kívülállók bekerülése a legfelsőbb döntéshozók körébe, a főbb méltóságokba érezhetően megnehezedett, ehhez egy előre meghatározott hivatali ranglétrán kellett immár felkapaszkodni, amely magában hordozta a bukás eshetőségét is. A kiszoruló hivatalnokok közül sokan máshol (uradalmi tisztikarokban, protestáns világi méltóságokban stb.) találták meg a számításukat. Természetesen a belépő szinteken, az alszolgabírák, esküdtek, kevésbé fontos hivatalok oldaláról továbbra is volt lehetőség a hierarchiába történő bekerülése és a később innen történő felemelkedésre – jó példa ilyen típusú „sikertörténetre” a Siklóssy-testvérek²⁵ esete, akik az 1810-es évektől vetik meg a lábukat a tisztikarban mindenféle családi előzmény nélkül. Korszakunkban már nem jellemző a „semmiből érkező”, gyorsan felkapaszkodó hivatalnok típusa a főbb vármegyei hivataloknál, igaz egy-két kivétel természetesen még felfedezhető, mint például Szokolay Dániel személye.²⁶ Szokolay felemelkedését egyértelműen kiváló kapcsolatainak, ismertségeinek köszönhette, amelyeket már debreceni éve alatt elkezdett felépíteni. Levelezőpartnerei között találjuk az országos irodalmi élet nagy alakjait, mint például Kazinczy Ferencet, Csokonai Vitéz Mihályt (utóbbi az ő közbenjárására taníthatott rövid ideig a csurgói gimnáziumban), és szintén jó akarójának mondhatta a vármegyében Sárközy István főadószedőt, későbbi másodalispánt,²⁷ valamint a századeleji tisztikar más jelentősebb alakjait is. Szokolay egyik gyermeke keresztapjának az éppen „regnáló” első alispánt kérte fel, míg egy másiknál a nemrég leköszönt másodalispánt látta el ezt a feladatot.²⁸

²⁴ „A járások új beosztása [1800].” „Új járási beosztás 1843-ban.” In: REISZIG 1914b.

Somogy 1800 és 1843 között öt járásra oszlott, melyek székhelyei Babócsa, Marcali, Igal, Kaposvár és Szigetvár voltak. A járások igazgatásáért egy-egy főszolgabíró felelt, miközben mellettük helyettesként két-két alszolgabíró működött, így a vármegyében összesen 5 fő-, illetve 10 alszolgabíró viselt hivatalt egyszerre.

²⁵ Siklóssy Viktor (1777–1846 után), vármegyei főügyész 1817 és 1836 között. Siklóssy József (1783–1839) igali főszolgabíró 1824-től 1836-ig, korábban kaposi 1817 előttől 1824-ig és babócsai alszolgabíró 1813-tól 1817 előttig. Siklóssy Mátyás (szül. 1789), babócsai alszolgabíró 1824 és 1828 között. Bővebben: „Siklóssy.” In: BARANYAI 1914.; SML IV.1.b. Közgyűlés 1813. 695-709.; 1817. 665-687.; 1824. 233-255.; 1828. 650-677.

²⁶ Szokolay Dániel, somogyi első ügyész 1808 és 1813 között, aljegyző 1806 előttől 1808-ig, levéltáros 1804-től kezdve 1813-ig, esküdt, illetve iskolamester Hedrehelyen 1798 környékén, Sárközy István értelmiségi körének tagja, Kazinczy levelezőpartnere, Csokonai Vitéz Mihály pártfogója. KANYAR 1962. 1, 2.; SML IV.1.b. Közgyűlés 1806–1830.; „Csokonai Vitéz Mihály” In: SZINNYEI 1891–1914. 2. kötet 394-404.

²⁷ Sárközy István (1759–1845) hosszú évtizedeken keresztül Somogy közéletének jelentős személyisége. Vármegyei karrierjét aljegyzőként (1785) kezdte, majd főadószedő (1788–94, 1807–15), illetve babócsai főszolgabíró (1794–1801), mielőtt végül másodalispánná (1824–36) választották. „Sárközy (Nádasdi).” In: BARANYAI 1914.; „Sárközy István és utódai.” In: SÁRKÖZY 1906.

²⁸ Keresztelési anyakönyvekhez I. SZOKOLAY 1805. március 18.; valamint SZOKOLAY, 1808. november 21.

Visszatérve a vármegyei rendszer professzionalizálódásának jeleire, a zalai főtisztviselők megvizsgálásával lehet bizonyítani,²⁹ hogy a „káderhiány” megszűnése nem csak egyedi, somogyi jelenség volt a Dél-Dunántúlon. Ha a két vármegye tisztikarának prozopográfiai adatait összevetjük, láthatjuk, hogy két törvényhatóság adatai egyértelműen korrelálnak, releváns információkat tartalmaznak. Ráadásul nem egy egyedi dél-dunántúli jelenségről beszélhetünk, hiszen Pest és Békés megye archontológiájának vizsgálata szintén hasonló eredményeket mutat.³⁰

Somogyban a századelőn olyannyira beszélhetünk a „káderhiány” megszűnéséről, hogy sokkal inkább „túljelentkezéssel” találkozhatunk.³¹ Az adminisztratív terhek csökkentésének igénye, valamint az egyénenkénti voksolás rendszerének bevezetése azonban szükségessé tette a jelöltek számának szabályozását, azok előrostálását. Amíg korábban az összes alkalmasnak vélt egyén felkerült a megválaszthatók listájára egy-egy tisztség kapcsán, addig a korszak utolsó két restaurációja (1824 és 1828) idején már csak a négy „legalkalmasabb” személyt kandidálta a főispán előzetesen, miután mind egy 1819-es helytartótanácsi rendelet, mind a tisztújításokat szabályozó 1823-as vármegyei statútum ezt írta elő.³²

A korábbi hat-hét körül mozgó átlagos jelöltszám ezzel az új gyakorlattal érthető módon drasztikusan lecsökkent.³³ Gyakorlatilag minden titulusra „csak” négy-négy személyt pályáztattak meg – néhány egyedi esettől eltekintve, amelyre mind az 1828-as választások alkalmával került sor. Ekkor a regnáló első alispánt egyszerűen megerősítették hivatalában a munkájával elégedett rendek, azaz csak őt kandidálták a méltóságra, miközben eddig ismeretlen okból főügyésznek öt személyt is felterjesztettek, a szigeti és babócsai főszolgabírárságra pedig mindössze három-három főt jelöltek.³⁴

Ha nemcsak éves szinten, hanem egyes hivatalonként is lebontjuk a kandidálók számát, érdekes összefüggéseket figyelhetünk meg.³⁵ Kiderül ugyanis, hogy mely pozíciók

²⁹ 7. sz. melléklet.

³⁰ 8. és 9. sz. mellékletek.

³¹ 1808-ban Széchényi Ferenc főispán például 13 főt jelölt a kaposi főszolgabírárságra, de a főadószedőségre, a kaposi alszolgabírárságra, a szigeti főszolgabírárságra és a babócsai alszolgabírárságra is 9-9 főt pályázhatott. SML IV.1.b. Közgyűlés 1808. 587-600.

³² POLGÁR 2004. 49, 57. Somogyban a restaurációk rendjét a régi századelőn három alkalommal is szabályozták (1800-ban, 1808-ban, illetve 1823-ban), de a kandidálható személyek számát csak utolsó alkalommal szabályozták. Ezen statútumokat közli POLGÁR 2004. 49-61.

³³ Változást mutatja a 10. sz. melléklet.

³⁴ A tárgyalat tisztújításhoz l. SML IV.1.b. Közgyűlés 1828. 650-677.

³⁵ L. 11. sz. melléklet.

betöltéséért zajlott a legnagyobb verseny a vármegyében. Ezek egyértelműen az alispáni,³⁶ illetve a szolgabírói titulusok (előbbieket a hierarchia csúcsa, a legmagasabb presztízsű pozíciók, utóbbiak pedig az egész rendszer belépő állomásai, így „népszerűségük” nem meglepő). E tisztségekhez még némi meglepetésre a főadószedői cím társult, miközben a számvevői, ügyészi méltóságok esetén már aligha beszélhetünk a megválasztható személyek tömegéről.

A főadószedői szék népszerűsége mögött a másik két szakhivatalhoz, a számvevőihez és az ügyészihez képest az állhatott, hogy kevésbé igényelt komoly előképzettséget. Végigtekintve az adószedői jelöltek névsorán a tárgyalt periódusban láthatjuk, hogy a kandidálók jelentős hányada alapvetően fő- vagy alszolgabírói méltóságviselést követően pályázott erre a hivatalra. Ritka eset, mikor egy aladószedő lép előrébb a ranglétrán.³⁷ Sárközy István babócsai főszolgabírósa után, Stephaich Gáspár³⁸ kaposi alszolgabíróását követően funkcionált főadószedőként. Mindeközben ügyészi hivatalokra nagyrészt ügyvédi, jogászi, jegyzői tapasztalatokkal, a számvevői titulusra pedig sokéves pénzügyi gyakorlattal³⁹ rendelkező személyeket jelölt a főispán. Ezek a kitételek alapvetően megrótták tehát az utóbbi két hivatalra kandidálhatók számát.⁴⁰

3.2. Hivatali előmenetel állomásai

Érdekes megvizsgálni, hogy a legfőbb vármegyei méltóságok (alispáni, főszolgabírói) megszerzése előtt a tisztviselők milyen más titulusokat töltöttek be, melyek voltak az előrelépés egyes stációi. A vármegyei tisztikar erősen hierarchikus renddé szilárdult, aminek ki kellett járnai az egyes lépcsőfokait. A belépő szint továbbra is az alszolgabírói, aljegyzői,

³⁶ A mellékelt táblázatban az első alispáni tisztségnél szereplő 4,8-as érték félrevezető. Az alacsonyabb szám alapvetően az 1828-as restauráció anomáliájának köszönhető, amikor is Somssich Pongrácot egyedüli jelöltként megerősítették korábbi pozíciójában. Ha ezt a restaurációt figyelmen kívül hagyjuk, akkor a másik négy tisztújítás alkalmával az első alispáni kandidálók átlaga máris 5,75-ös értéket mutat. (23 jelölt 4 megyegyűlésen.)

³⁷ Thulmon Pál főadószedő (1818–36?) személye az, aki kivételként erősíti a szabályt – korábban a kaposi járásban találjuk aladószedőként (1813 előtt–1818), de rajta kívül nem jellemző az aladószedők feljebb lépése a hivatali ranglétrán korszakunkban. *Jelenkor* 1836. 393.; SML IV.1.b. Közgyűlés 1813–1830.

³⁸ Stephaics Gáspár a közgyűlési iratok tanúsága szerint kaposi alszolgabíróként (1800–15), vármegyei főadószedőként (1815–18), továbbá kaposi főszolgabíróként (1817–24) írta be magát Somogy történelmébe.

³⁹ Ahogy PALUGYAY 1844–1848. 2. kötet 179. is írja: „A számvevői hivatal terjedt ’s oly ismereteket kíván, melyeket, mivel iskoláinkban nem tanítanak, csak gyakorlattal, és hosszas gyakorlattal lehet megszerezni.”

⁴⁰ Az ügyészi és számvevői tisztségek teljes különállást a vármegyei hierarchiában jól mutatja, hogy a 10 darab személyből, akik e méltóságokat betöltötték 1808 és 1830 között, csupán hárman (Hunkár László, Szokolay Dániel és Szalay József) töltötték be más vizsgálatba bevont vármegyei hivatali is, a többiek szakmai hátterük segíthette a méltóság elnyeréséhez.

alügyészi titulusok maradtak.⁴¹ Az adatok azt mutatják, hogy mind Somogyban, mind Zalában a főtisztviselők több mint fele e hivatalok betöltésével kezdte a karrierjét, innen indultak feljebb a ranglétrán. A következő szinten viszont két új irány figyelhető meg: egyrészt az egy járást igazgató főszolgabírói, másrészt az egész vármegyére kiterjedő főjegyzői, főügyészi, főadószedői, főszámvevői címek jelenthették a továbblépés lehetőségét. A főszolgabírói titulus bár presztízsből⁴² és javadalmazásban⁴³ is lejjebb helyezkedett a többi felsorolt méltóságtól. Azonban az alispánsághoz vezető úton egyértelműen jobb ajánlólevél volt néhány évnyi főszolgabíróság a számok alapján, mint bármely más vármegyei tisztség betöltése. Az összefüggés mögött feltehetően az állhat, hogy a járásek erős túlzással vármegyék voltak a vármegyében – a közeletet alakító szereplők úgy gondolhatták, ha egy kisebb egységet el tudott igazgatni az alispán-jelölt, akkor a nagyobb vezetésénél sem akadhatnak komolyabb problémái.⁴⁴

Főszolgabírából lett alispánra jó példa Záborszky Mihály személye.⁴⁵ Természetesen a hivatali előmenetel korántsem volt annyira lineáris mindenkinél, mint az ő esetében, illetve a főszolgabírói cím megléte sem volt feltétlenül szükséges a törvényhatóság csúcsára jutásban. Sokak karrierje megtört, félresiklott vagy nagyon lassan indult be, például Kovács Antalé.⁴⁶ A férfi vármegyei pályafutása megszakításokkal, félrecsúszásokkal együtt rendkívül hosszúra nyúlt. 1774-es első vármegyei fellépése, valamint 1813-as alispánná választása között közel négy évtized telt el. Ez az időtartam a korszak többi somogyi első alispáni karrierjéhez képest rendkívül hosszúnak tekinthető. Csapody Gábor 17, Somssich Pongrác 13, még Czindery László⁴⁷ szintén 17 évvel első jelentősebb vármegyei tisztsége megszerzése után került az első alispáni székbe,⁴⁸ szemben Kovács 39 esztendőjével. A férfi valószínűleg egyfajta kényszerpályán ragadt volna, ha néhány külső, személyes előmenetelét hátráltató tényező nem

⁴¹ A 18. századi belépő hivatalokhoz Somogyban l. SZIJÁRTÓ 2010. 447.

⁴² Az 1813-as Somogy vármegyei restauráció alkalmával a következő sorrendbe kerültek rögzítésre az egyes megválasztott (dolgozat szempontjából releváns) méltóságok: első alispán, másodalispán, főadószedő, főszámvevő, első ügyész, másodügyész, marcali, kaposi, igali, szigeti, babócsai járás fő- és alszolgabírái, az egész vármegye főjegyzője, aljegyzői. Átvéve: SML IV.1.b. Közgyűlés 1813. 695-709.

⁴³ Szijártó István 18. század végéről származó fizetésjegyzék segítségével megállapította, hogy javadalmazási szempontból az alispánokat becsülték meg a legjobban, őket követték a főjegyzők, a főszámvevők, majd egy szinten lejjebb a főszolgabírák és az aljegyzők, míg a sort a legalacsonyabb fizetésekkel az alszolgabírák zárták. SZIJÁRTÓ 2010. 446. Hasonló adatokról számolt be: GRÜNWALD 1888. 446.; PALUGYAY 1844–1848. 4. kötet 182.

⁴⁴ A somogyi alispánok közül alszolgabíróként indította pályáját Záborszky Mihály, Somssich Pongrác és Illés Ferenc (bár utóbbi előtte esküdtként szintén szolgált), míg magasabbról, aljegyzőként kezdte Sárközy István és Czindery László, Csapody Gábor és Tallián Boldizsár pedig főszolgabíróként lépett be a közigazgatásba.

⁴⁵ Életrajzhoz l. 15. sz. melléklet.

⁴⁶ Életrajzhoz l. 16. sz. melléklet.

⁴⁷ A felsorolt alispáni személyekről a későbbiekben részletesebben is lesz szó a szövegben.

⁴⁸ Csapody igali főszolgabíró lett 1790-ben, majd első alispán 1807-ben. Somssich 1811-ben alszolgabíró, 1824-ben első alispán. Czinderyt 1813-ban másodaljegyzővé nevezték ki mielőtt első alispáni pályája megindult volna 1830-ban.

szűnik meg idővel. Kovács nem az elsőszülött fiú volt a családjában, így hátrányosabb helyzetből indult. Sokáig fivére, István⁴⁹ árnyékában élhetett, aki sikeres vármegyei pályát futott be: 1771 és 1786 között Kaposvárott volt főszolgabíró ugyanott, ahol Antal alszolgabírói címért indult az 1774-es tisztújítás kapcsán. Ismerve a kandidáció sikertelen lezárultát, arra következtethetünk, hogy a rokoni kapcsolat inkább átok volt, mint áldás. Lehetséges, hogy pont a nepotizmus vádja nehezítette meg az ifjú, feltörekvő tisztviselőnövendék előrehaladását a hierarchiában. Amikor bátyja visszaszorult a közéletből, az ifjabb fivér talán joggal gondolhatta, hogy „megörökölheti” a kaposi járás igazgatását, de törekvésében egyértelműen nem voltak partnerek a helyi rendek, jelöltségét nem támogatták. A kudarc ellenére az 1790-es évekre Kovács Antal mindenképpen a vármegye egyik legbefolyásosabb személyévé válhatott, ezt jelzi táblabírósága, illetve az 1796-os országgyűlési képviselősége is. Így nem meglepő, hogy 1800-ban mind az első-, mind a másodalispáni választáson feltűnt a neve. A tisztújításon azonban méretes mezőny indult el a két méltóságért – előbbiért heten, utóbbiért nyolcan is harcba szálltak, Kovács pedig könnyen bele szürkülhetett a jelöltek hosszú sorába főszolgabírói tapasztalat nélkül. 1806-ban és 1808-ban hasonlóan népes és tapasztalt mezőnnyel kellett megmérkőznie, a főispáni támogatást maga mögött tudó Csapody Gáborral szemben pedig esélytelennek látszó küzdelmet folytatott. 1813-ban ellenben már más volt a helyzet. Egykori riválisai mind eltűntek, meghaltak, „nyugdíjba vonultak”, amolyan nagy túlélőként, a vármegye sokat látott „öregjeként” már könnyen megnyílhatott az út előtte az első alispáni címhez.

3.3. Birtokosi háttér

Záborszky Mihály és Kovács Antal életútján megnézve láthatjuk, hogy mindketten alapvetően középbirtokosi háttérből érkeztek – ez pedig nem véletlen. Jól illusztrálja, hogy a 19. század eleji vármegyei politizálást ez a társadalmi réteg formálta már a leginkább. Igazi megerősödésükről Somogyban főként gróf Széchenyi Ferenc főispáni székből való távozása után beszélhetünk. Amíg Széchenyi óriási földterületekkel rendelkezett a vármegyében és ezeken keresztül jelentős befolyást tudott gyakorolni a helyi rendekre – a törvényhatóság teljes birtoktestének több mint 12%-t tulajdonolta –, addig főispáni utódai (Teleki László⁵⁰ és

⁴⁹ Kovács István (1737–1786 vagy azután), kaposi főszolgabíró. Tizenöt évvel volt idősebb Antal fivérénel, amely különös családi dinamikát eredményezhetett. KOVÁCS, 1737. március 12.; „Kovács (másként Gyergyevics).” In: BARANYAI 1914.

⁵⁰ Somogy főispáni helytartója 1811 és 1812 között, majd főispán egészen 1821-es haláláig.

Sigray József grófok⁵¹⁾ elenyésző beágyazottsággal rendelkeztek kinevezésüket megelőzően. Nem igazán ismerték hivatali helyük viszonyait, így megbízatásuk alatt kevésbé folytak bele a napi ügyek intézésébe, hatalmi pozícióba kerülhetett a megerősödő középnemesei réteg.⁵²

A *bene possessionati*, azaz a jómódú birtokos, középbirtokos nemesség térnyerése alapvetően már az oszmánok magyarországi kiűzését követően megindult. A török háborúk végeztével ugyanis megszűntek a főrendek védekezés során gyakorolt közhatalmi funkciói – seregeik, magánváraik szerepét átvette az államhatalom – a hódoltság egykori területére pedig visszatérhettek az elűldözött vármegyék és azok tisztviselői. Ahogy az előkelők szerepe lecsökkent az államigazgatásban, a körük tömörülő köznemesi családok is eltorzultak, innen a személyi háttér fokozatosan a vármegyei hivatalokba vándorolt át az uradalmakról. A középbirtokosok felemelkedését a hatalmi centrumok átrendeződése mellett továbbá a Kárpát-medencében az 1740-es évektől tapasztalható stabilitás és gazdasági konjunktúra is segítette. Megindult a „középosztály” felfutása. Az átmenet hosszú folyamat volt, az 1790-es évekre közéleti szerepvállalásuk viszont már egyértelműen a nagybirtokosok érdekérvényesítő képességével vetekedett.⁵³

Amíg a középbirtokosok előretörése a régi századforduló idejére egyértelmű, vitathatatlan jelenség, addig magának a középbirtokosi rétegnek a meghatározása már jóval kevésbé körülhatárolható, különösen, ha egzakt számokkal szeretnénk definiálni a kereteit. A történeti diszkurzus során egyes kutatók néhány száz kataszteri holdas tartományt tekintettek mérvadónak,⁵⁴ más szerzők azonban jóval megengedőbbek voltak és a pár ezres birtoktesttel rendelkező nemességet is ehhez a társadalmi csoporthoz sorolták.⁵⁵

Glósz József nyomán az 500 és 5000 holdas területtel rendelkező nemesi személyeket sorolom a középbirtokosok kategóriájába. A kiválasztásnak kettős oka van. Egyrészt Glósz levezetése logikus: *„A jogi végzettség megszerzésével, vármegyei hivatalviseléssel, országgyűlési követséggel járó anyagi terhek viseléséhez a reformkorban egy ezer hold körüli, vagy annál nagyobb birtokra volt szükség. Figyelembe kell [venni] azt is, hogy a középbirtok*

⁵¹ Somogy főispáni helytartója 1822 és 1824 között, majd főispán egészen 1830-as haláláig.

⁵² Birtokadatok átvéve: „Birtokösszeírás 1814-ben.” In: BARANYAI 1914.; valamint KAPOSI 1987. 209.

⁵³ A *bene possessionati* 18-19. századi felemelkedésével, ezzel párhuzamosan pedig a főrendek térvesztésével országosan foglalkozott: BALLABÁS 2013. 16, 17.; GLÓSZ 1991. 6, 7.; GLÓSZ 2014.31-35.; H. BALÁZS 1987. 126-139.; PÁLMÁNY 1997. 62-67.; SZIJÁRTÓ 2006. 7-12.; VÖRÖS 1989. 680, 681.; WELLMANN 1941. 279-306.; – vármegyei szinten: DOMINKOVITS 1991. (Győrben), GAÁL 2007. 18-30. és GLÓSZ 1991. (Tolnában), valamint HUDI 1987. 102-105. (Veszprémben).

⁵⁴ Ezen néhány százas álláspont képviselték a következők: ERDÉSZ 2004. 198.; KELETI 1871. 142.; KENESSEY 1857. 87-89.; RUZSÁS 1971. 1-2. SZABAD 1976. 4.

⁵⁵ Magasabb, ezres értékekkel dolgozott: BALLABÁS 2013. 19.; GLÓSZ 1991. 7.; GLÓSZ 2014. 84.; KAPOSI 1987. 210.; SZEKFÜ 1922. 130, 131.; WELLMAN 1979. 64-67.

matematikai értelemben közbülső helyet foglalt el a kis- és nagybirtok között. A valódi nagybirtok a reformkorban egy, a [z arisztokrata] latifundiumok két nagyságrenddel nagyobbak voltak, a jómódú nemesség 1000-5000 holdjánál. [...] Bár az 500 holdas birtok a vázolt igényeknek már nem felelt meg, de tekintettel az e csoportot az ezer holdasokhoz fűző rokoni, társadalmi kötelékre, a közös tradíciókra – az ötszáz holdas felmenője ezerholdas volt – indokoltnak [látszik] további vizsgálódásaink körébe őket is bevonni.”⁵⁶ Másrészt Glósz középbirtokosi meghatározása a szomszédos Tolna vármegyének elemzéséből származik, így megállapításai különösen relevánsak a dél-dunántúli környezetben. Ha összevetjük a két törvényhatóság birtokviszonyait, hasonló tendenciák figyelhetők meg. Mindkét megyében az oszmán hódoltság által hátrahagyott tipikus jelenség a nagybirtokosság nyomasztó fölénye, ez a birtokviszonyokat meghatározó alapvetés.⁵⁷ Kaposi Zoltán Somogy 19. század eleji birtokviszonyait vizsgálva a középbirtokosi létet két külön csoportra osztotta a vármegyében: elszegényedő korábbi birtokosokra (3000 hold felett), valamint a feltörekvő új középnemesi rétegre (3000 hold alatt). Vizsgálatomban nem érzem szükségét ennyire markáns elkülönítésnek, így a 500 és 5000 hold közötti definíciót használom.⁵⁸

A középbirtokosság fogalmának definiálása után célszerű vizsgálat alá venni Somogy hivatalviselő elitjét, hogy lássuk, valóban a *bene possessionati* adta-e a tisztikar derekát a vármegyében, mint azt a szakirodalmak országos szinten állítják.⁵⁹ Ehhez két különálló forrásbázis összevetésére van szükség, A restaurációk során keletkezett jegyzőkönyvekben szereplő méltóságok névsorát (archontológia) kell összevetni a birtokösszeírásokban is szereplő hivatalnokok adataival (birtokstatisztika). A tárgyalt korszak során 1814-ben került sor először a helyi birtokosok összeírására, miközben alig egy évvel korábban, 1813-ban tisztújítást tartottak a rendek, így a kronológiai közelség igencsak releváns információkat szolgáltatathat arról, hogy Somogy hivatalviselői melyik birtokosi csoportba tartoztak

⁵⁶ A mélyrehatóbb levezetéshez l. GLÓSZ 1991. 7.

⁵⁷ Vonatkozó irodalom Tolnában: GLÓSZ 1991. 11-13.; valamint Somogyban: KAPOSI 1987. 209, 210.

⁵⁸ Kaposi 2000. 54-61.; Kaposi 2017. 136-140.

⁵⁹ Teljesen jogosan felmerülhet az olvasóban a kérdés: hogy ha országos szinten ennyire egyértelmű *bene possessionati* pozíciószerezése a 19. század elejére, akkor Somogyban miért van szükség külön vizsgálatokra, van-e arra utaló jel, hogy a törvényhatóság nem követte az általános trendet? Nos, a válasz igen, van egy elgondolkodásra okot adó tényező. A vármegye területének közel háromnegyedét 10 ezer holdnál nagyobb uradalmak tették ki a tárgyalt korszakukban – e földterületek részben arisztokrata familiákhoz (Festeticsekhez, Széchényiekhez, Eszterházyakhoz, Batthányakhoz, stb.), részben pedig tehetősnemesi családokhoz (Jankovicsokhoz, Somssichokhoz, Inkeyekhez, Czinderyekhez, etc.) tartoztak. Ha végig gondoljunk, akkor ez a nagybirtokosi túlsúly elméleti szinten könnyen visszavethette a középbirtokosi réteg előre törését, így az esetleges vizsgálatok akár meglepő, egyedi eredményekre is vezethetnek. Somogy 19. század eleji birtokviszonyaival KAPOSI 1987. 209-216. és KAPOSI 2001. 98. foglalkozott.

kinevezésük pillanatába. A teljesebb kép érdekében a vizsgálatba nemcsak a megválasztott személyeket, hanem a hivatalra pályázók népesebb körét is bevontam.

A hivatalviselők, illetve a hivatalra jelöltek párosítása az összeírásban szereplő birtokosokkal alapvetően sikerrel zárult, csupán néhány anomáliát kellett megugorni. Többször előfordult, hogy az adott személy konkrétan nem szerepelt ugyan a jegyzékben, az illetőt azonban mégis össze lehetett kapcsolni egy feltüntetett birtokossal. Ilyen eset például, amikor a még élő apa tulajdonolta hivatalosan a teljes birtoktestet, megosztás nem történt az utóddal, így az idősebb családfő adatai kerültek felhasználásra a vizsgálódás során. Szintén gyakori jelenség az is, hogy a gyermek nagykorúsága ellenére is az elhalálozott apa özvegyének, a tisztviselő édesanyjának nevében szerepelt a kutatásba bevont földterület, esetleg az öröklő testvérek nem darabolták fel a rájuk szálló javakat, így közös tulajdonokkal is találkozhatunk a lajstromban. Kimondottan egyedi Somogyi Ádám megválasztott másodügyész esete, aki önmagában nem rendelkezett tulajdonnal a vármegyében, felesége útján viszont az elhalálozott após, Mérey Ignác földjeit igazgathatta.⁶⁰ Természetesen a következtetés útján történt adatpótlás nem teljesen pontos, nem is lehet az – elég csak arra gondolni, hogy az apai-anyai birtok rendszerint valamilyen szinten osztódott több lehetséges örökös meglétekor, azokat tehát nem feltétlenül egy személyben örökölte a következő generációs hivatalviselő. A kinyert információk viszont a vizsgálódás szempontjából több mint megfelelőek, hiszen arra kíválóak, hogy az egyes egyének esetén érzékeltessék nagyságrendileg melyik birtokosi rétegbe tartoztak. Ebből pedig megállapításokat vonhatunk le.⁶¹

A kiterjedt kutatás ellenére is sajnos maradt egy elenyésző kisebbség, amely birtokviszonyairól nem sikerült információt fellelni, ők a lentebb látható táblázatokban nem ismert kategóriába kerültek besorolásra. Felmerülhetne a gyanú, hogy az összeírásban nem szereplő hivatalnokok, hivatalnokjelöltek, azért maradtak ki a vizsgált jegyzékből, mert birtokaik túlságosan alacsony mérettartományban mozogtak, így őket célszerű lenne a kisbirtokosokhoz sorolni egyszerűen. Ám ez a megállapítás nem állná meg a helyét teljesen.

⁶⁰ A családba történő beházasodáshoz l. „Mérey család. (Kapos-mérei.)” .” In: NAGY 1857-1868.

⁶¹ Az elkészült analízis egyetlen igazi hiányossága, hogy információi csak Somogy vármegye tulajdonviszonyaira terjednek ki. Ennek oka, hogy a felhasznált forrásbázis csak a törvényhatóság határain belül fekvő uradalmi állapotokat rögzítette. A helyi birtokosok ezeken kívül eső földjeivel nem foglalkozott a felmérés, pedig korszakukban gyakori a regionális szinten elszórt birtokszerkezet. Nem kizárt, hogy az adatbázisban kis- vagy középbirtokosként számon tartott személyek valójában felsőbb kategóriákba is besorolhatók lettek volna, ha nemcsak a vármegyei, hanem összes ingóságukat figyelembe tudjuk venni a vizsgálat során.

Bár kétségtelenül találkozhatunk olyan egyénnel a listán, akik nagy valószínűség szerint kuriális kismemesi háttérből érkeztek (pl. a másodügyészségre pályázó Fejes Márton),⁶² Csépan István⁶³ személyében viszont egy ellenpéldát is felfedezhetünk. Az első ügyésznek megválasztott férfi 1814-ben bizonyíthatóan többet magával Festetics Antal⁶⁴ kamarástól 10649 holdnyi földterületet vásárolt. A hivatalnok pontos részesedése a birtoktestből nem állapítható meg, mert az összeírás idején még zajlott az adásvételi eljárás, ellenben a nagyméretű tranzakció bizonyítja, hogy nem egy kisbirtokosi háttérű személyről van szó.⁶⁵

A kutatás igazolta, hogy a vármegyében tapasztalható nagybirtokosi túlsúly ellenére, Somogyban is lezajlott a jó módú, vagyonos középirtokos nemesség térhódítása az 1800-as évek elejére, bár a hierarchia tetején, az alispánok között továbbra is megőrizte befolyását a legfelsőbb társadalmi osztály. Mind az al-, mind a főszolgabírói, mind a főadószedői, főszámvevői stb. hivatalokra a *bene possessionati* képviselői jelöltették magukat a legnagyobb számban a többi birtokosi réteggel összevetve.

Célszerű a 12. sz. mellékletben látható táblázat egyes részzakaszait külön-külön is értelmezni, elemezni. A legalsó, belépő hivatalviselői szinten, az alszolgabírárnál a kis- és középnemesség tagjai nagyjából ugyanolyan intenzitással figyelhetők meg a kandidáló személyeknél. Ellenben a megválasztott bürokraták között már egyértelműen utóbbi csoport van többségben, előbbi pedig háttérbe szorulni látszik. Az adatokból jól kiolvasható, hogy az 500 hold alatti tulajdonosoknak ez a szint lehetett a legmagasabb, amelyet még elérhettek karrierjük folyamán, esetleg még az alügyészi, aljegyzői titulusok megszerzésével próbálkozhattak, a közigazgatásban ezeknél feljebb már nem igen juthattak. Velük szemben, a társadalmi ranglétra csúcsán lévő nagybirtokosok érezhetően nem „ereszkedtek le” a vármegye legkevesebb presztízsével járó tisztségeihez – egyedül Somssich Pongrác tűnt fel az alszolgabíró-jelöltek névsorában, de ő is a tisztújítás alkalmával azonnal szintet lépett és sikeresen pályázott a babócsai járás irányítására.

⁶² 1723 után országos szinten nemesi vizsgálatokat tartottak, ekkor a kuriális, taxalista (adózó) nemeseknek igazolniuk kellett családjuk eredetét státuszuk megőrzéséhez – e famíliák között megtaláljuk a somogyvári Fejeseket is. A következő közel egy évszázadban semmi sem utal arra, hogy a rokonság ebből a kisbirtokosi rétegből ki tudott volna törni, így feltételezhetjük, hogy Fejes Márton is az armális nemesek táborát bővítette. „Nemesi vizsgálatok.” In: BARANYAI 2014.

⁶³ Csépan István (1760–1830), a vármegye első ügyésze 1813 és 1817 között, a belső-somogyi református egyházmegye gondnoka (1798–1830), csurgói iskola alkurátora (1798 után), ügyvéd, Kazinczy Ferencsel kapcsolatot ápoló felvilágosult irodalmár. Életéhez, familiájához, tevékenységéhez l. bővebben BOROS 1982. 77–99.; „Csépan” In: BARANYAI 1914.; SML IV.1.b. Közgyűlés 1813–1824.; „Csépan (Csépany) István” In: SZINNYEI 1891–1914. 2. kötet 270, 271.

⁶⁴ Festetics Antal (1764–1853), tehetőes nagybirtokos több vármegyében, köztük Somogyban. Releváns irodalom: „Festetics. (Tolnai, nemes, gróf és újabban herceg).” In: BARANYAI 1914.

⁶⁵ Az ügylethez l. „Birtokösszeírás 1814-ben.” In: BARANYAI 1914.

Tovább lépve a főszolgabírák tartományára láthatjuk, hogy itt már minden tekintetben a *bene possessionati* a legdominánsabb szereplő. A másik két réteg képviselői csak elenyésző számban bukkannak fel a kandidálók névsorában. Tizenkilenc jelöltből tíz fő az 500 és 5000 hold közötti tulajdonosok köréből került ki, miközben a megválasztott öt tisztviselőből mindössze egy nem tartozott a csoporthoz: a már fentebb említett nagybirtokos Somssich Pongrác. Korszakunkban a főszolgabírárságot kétségkívül a középbirtokosi lét tipikus hivatalaként értelmezhetjük, egy átmeneti állomásként, ahová már a kisnemesség kevésbé tudott felkapaszkodni, a kiterjedt uradalmakkal rendelkezők ambíciói pedig még nem értek le, számukra túl kevés hatalmat jelenthetett a járási igazgatás feladata. A kisbirtokosok érvényesülését mindenképpen hátráltatta, hogy a vármegye „beköltöző” jellege az oszmán hódítást követő első évszázad elteltével egyre kevésbé érvényesült. A hivatszerzést követő birtokszerzés lehetőségei lecsökkentek, a nemesi családok és a rokoni kapcsolatok száma jelentősen megnövekedett. Nem maradtak olyan gazdátlan földek, amelyekre valaki nem tartott volna már valamilyen jogalap formájában igényt, a birtokszerzés egyetlen módja a vásárlás lett.

A főadószedői, számvevői, ügyészi, jegyzői hivatalok szintjét elemezve a kis-, illetve középnemesség egyensúlyával találkozhattunk ismét. Egyedül a több mint 13 ezer holdas uradalommal rendelkező, a később alispánságig jutó, korábban jegyzősködő Czindery László lóg ki a titulusviselők névsorából. A birtokosi csoportok között megfigyelhető egyensúlyi állapot mögött alapvetően két tényező állhatott. Egyrészt a főszolgabírárság csak egy „járási” méltóság volt ugyan, mégis ennek értéke, a már említett módon, a *bene possessionati* szemében jóval magasabban helyezkedhetett el az alispáni címhez vezető képzeletbeli ranglétrán, mintsem bármi más, így inkább ennek megszerzésére törekedtek a tehetősebb, nevesebb családok tagjai, míg a többi vármegyei főméltóság kevésbé került a látókörükbe, helyet hagyva így a kisbirtokosoknak is belépésre. Másrészt a számvevők, ügyészek, adószedők, jegyzők megválasztásánál komoly szempont lehetett a szakmai tapasztalat megléte is az adott részterületen, amely kiegyenlíthette az erőviszonyokat a kis- és középbirtokosok között.⁶⁶

A nagybirtokosok szinte egyedül a bürokrácia legtetjén képviselték magukat a vármegyei hivatalnokok között. Szijártó M. István 18. századi kutatásaiból tudjuk, hogy ez a

⁶⁶ Nem azt állítom, hogy más vármegyei hivatalokhoz nem volt szükség végzettségre, mindennek az alapját a jogi, ügyvédi képzettségek adták. Azonban az egyes „szakhivatalok”, mint pl. az adószedői, számvevői, érthető módon pénzügyi kompetenciákat is megkívánt, amelyekkel nem feltétlenül rendelkezett minden tanult birtokos nemes sem. A 19. század eleji somogyi jogakadémiai háttérét vizsgálta: POLGÁR 2001. 122-130.

jelenség nem új Somogyban. A nevesebb, országos hivatalokra pályázó köznemesi elit tagjai korábban sem kívántak részt venni a helyi politika alsóbb szinterein folyó csatározásokban – főrendű társaikhoz hasonlóan⁶⁷ – viszont a 19. század elején az előzőekben dominált alispáni szinten is komoly riválisaik akadt a *bene possessionati* személyében. Ha megnézzük az 1808 és 1830 közötti tisztújításokat, akkor láthatjuk, hogy az 1813-as restauráció ráadásul még egy anomália is, a nagyjátlagot szemlélve a nagybirtokosok még kisebb arányban képviseltették magukat a kandidált személyek között. Csupán minden harmadik jelölt érkezett az 5000 holdnál több tulajdonnal rendelkezők táborából, igaz a megválasztott alispánok fele továbbra is ebből a rétegből került ki az átmeneti időszakban.⁶⁸

A jómódú középnemesség térnyerését korszakunkban nemcsak a tisztikar személyi hátterének átalakulása mutatja, hanem a vármegye birtokviszonyainak változása is. Kaposi Zoltán nemesi birtokforgalomról szóló kutatásából tudjuk, hogy a legdinamikusabban terjeszkedő réteg a *bene possessionati* volt, amely dominálta a földszerzéseket, adásvételeket a 19. század első felében. A terjeszkedést egyértelműen segítették a közigazgatásban szerzett pozícióik. Viselt hivatalaikon keresztül másoknál gyorsabban értesültek az eladásra kerülő birtokokról, sőt akár – mint a Somssich-fivérek esetében ismert – nyomást is tudtak gyakorolni az eladósodott családokra, hogy váljanak meg területeiktől.⁶⁹

⁶⁷ SZIJÁRTÓ 2010. 461-464.

⁶⁸ Az első alispánok közül Csapody, Somssich Pongrác, Czindery nagybirtokosok, míg Kovács középirtokosok kategóriájába sorolható be. A másodalispánok között Záborszky, Kovács (újra), Tallián, illetve Sárközy a *bene possessionati* köréből került ki, Somssich Miklós viszont a nagybirtokosok táborát bővítette. Így kapjuk meg a 4:4 arányszámot. (A kismemesi létből érkező, de másodalispánságig jutó Illést az összehasonlítás szempontjából kivételesen figyelmen kívül hagytuk.)

⁶⁹ KAPOSI 2017. 140-147, 151.

4. Hivatal után, továbblépési lehetőségek

4.1. Továbblépési lehetőségek a vármegyében

A hivatali előéletek elemzését követően, célszerű a hivatalból történő továbblépési lehetőségeket szintén megvizsgálni. Ezeket a vármegyei lét határain belül könnyű felvázolni, hiszen alapvetően egy lineáris ranglétrán mozogtak felfelé a tisztviselők, a melléklet 13. sz. táblázata mindenképpen ezt támasztja alá. Az adatgyűjtés során az 1808 és 1830 között Somogyban méltóságot viselt személyek előmenetele került rögzítésre – kiterjesztve egész pályájukra, nemcsak a két időpont közötti periódusra, a teljesebb kép érdekében. Számos hivatalnoki karrier túlfut a kezdő vagy éppen záróhatáron, így a pályáíveket célszerűbb egész kifutásukban vizsgálni.

A 13. sz. táblázatában látható, hogy a hierarchia belépő pontjai az alszolgabírói, aljegyzői titulusok voltak. Ezek megszerzése igazából minden egyes magasabb hivatal megcélzásánál jó ajánlólevelet jelentett, igaz nem minden területen egyenlő mértékben. Egyetlen alszolgabíróból sem lett például számvevő – ennek okait már korábban kifejtettem. A szükséges pénzügyi tapasztalatokat főként a vármegyei tisztikaron kívül lehetett megszerezni. Szintén szembetűnő, hogy míg az alszolgabíroság után egyik legegységesebb továbblépési pontnak a főszolgabíroság tekinthető – ugyanabban vagy másik járásban –, addig az aljegyzők köréből mindössze egy valaki lépett feljebb ebbe az irányba, a többiek inkább főjegyzői, alispáni ambíciókkal rendelkeztek. Ebből következtethetünk arra, hogy az aljegyzőség belépő jellege ellenére inkább a főszolgabírosággal állt egy szinten presztízsből, mintsem az alszolgabírosággal. Ezt a megállapítást szintén alátámasztják a hivatalnoki javadalmazások mértékéről fentmaradt forrásaink. A vizsgált kifizetési listákban az említett két tisztséget járó bérek megegyeznek.⁷⁰

A korábban tárgyaltak ismeretében nem meglepő, hogy az ügyészi, számvevői, főadószedői méltóságokból nem igen volt lehetőség előrelépésre a ranglétrán. Néhány kivételtől azonban beszélhetünk. A már többször említett Sárközy István például rendkívül érdekes karriert futott be.⁷¹ Sárközy főadószedői cím viselésén keresztül jutott főszolgabírói, majd másodalispáni méltóságba, de ez inkább egyfajta kényszerpályaként fogható fel, mintsem tudatos karrierépítésként. Mind 1788-ban, mind 1807-ben főispáni kinevezés útján került a főadószedői székbe annak idő előtti megürülése után – nagy valószínűség szerint a hadseregben és a vármegyében élelmezési biztosként szerzett tapasztalatai miatt esett rá a

⁷⁰ A korábban már hivatkozott kifizetési kimutatások: GRÜNWALD 1888. 446.; PALUGYAY 1844–1848. 4. kötet 182.; Szijártó 2010. 446.

⁷¹ Életrajzhoz l. a 17. sz. mellékletet.

választás a helyettes kiválasztása során. Maga Sárközy feltehetőleg a hivatalt ideiglenes megbízatásként kezelhette, valódi ambíciói magasabbra hághattak, 1790-től kezdve másodalispánnak kandidáltak többször, 1794-ben pedig a már említett módon egyszerűen elcserélte a főadószedőséget a felszabaduló babócsai főszolgabíróságra – utóbbi hivatal jobban kecsegtetett a hierarchiában feljebb lépés lehetőségével. A főszolgabíróság elvesztése után egyértelmű hátralépés volt ugyan a főadószedői székbe visszakerülés 1807-ben, viszont Sárközy ezzel a somogyi közélet első vonalában tudott maradni, még ha nem is abban a pozícióban, amelyben szeretett volna.⁷²

Somssich Miklós szintén szokatlannak mondható karrierívet futott be, főként annak lezárása alakult a várhatótól eltérő módon.⁷³ Többévnnyi másodalispánság után visszalépett és megelégedett a jóval kevésbé jelentős árvaszéki elnökséggel. Ennek oka ismert a szakirodalom által. 1817 és 1824 között a kritikusabb hangú vármegyei ellenzék, azaz a politikus és köre vert helyzetbe került, a közélet periferiájára szorult a rendeleti kormányzás idején. Komolyabb hatalommal rendelkező hivatalokban nem igen maradhattak meg azon személyek, akik az államhatalom ellenszelével szemben próbáltak érvényesülni, így Somssich sem, ennek ellenére tartós visszaszorulása meglepő. A vármegyék ellenállási mozgalma, majd pedig az országgyűlés újra összehívása új helyzetet teremtett ugyan, de eddigre az ellenzéki tábor vezetője Somogyban már nem Miklós, hanem öccse, Pongrác volt, akit nemcsak a vármegye első alispánjává választottak meg, hanem fivére ellenében diétai küldötté is 1824–1825-ben. Pongrác néhány évvel később elhagyta a helyi közéletet, így Miklós újra követi hivatást vállalhatott az 1830-as, 1832–36-os, valamint az 1839–40-es országgyűléseken.⁷⁴

Vannak olyan hivatalnoki karrierök, amelyek nem a vármegyei tisztikar vagy az államigazgatás szolgálatában zárultak le. A vármegyéknek ugyanis humánerőforrás terén konkurenciát jelentettek a területükön fekvő uradalmak is. Ezek ugyanúgy rendelkeztek saját tisztikarral, mint a törvényhatóságok, mivel igazgatásuk szintén összehangolt munkát igényelt – különösen a többtízezer holdas nagybirtokok esetén. Egy újabb kutatás keretében mindenképpen célszerű lenne összevetni az uradalmi hivatalnokok és a vármegyei tisztviselők állományát, hogy láthassuk az esetleges átfedéseket, a két szektor közötti humánerőforrás áramlás irányait.

⁷² Sárközyt karrierje során számtalanszor kandidáltak alispánságra. L. SML IV.1.b. Közgyűlés 1790. 1-9.; 1795. 1-14.; 1800. 347-349.; 1806. 413-424.; 1813. 695-709.; 1817. 665-687.; mielőtt az SML IV.1.b. Közgyűlés 1824. 233-255.-n ténylegesen megválasztották.

⁷³ Életrajzhoz l. 18. sz. mellékletet.

⁷⁴ „Somssich Miklós.” „Az 1830-iki országgyűlés.” „Az 1832-iki országgyűlés.” „Az 1839-iki országgyűlés.” In: REISZIG 1914b.; SML IV.1.b. Közgyűlés 1824. 233-255.

7. Összegzés

A dolgozat végére érve képet kaptunk a régi századelő hivatalviselőinek világáról, a mezoszinten elvégzett elemzésekkel értelmeztem a korszakot jellemző makrofolyamatokat, jelenségeket. Tipikus hivatali életpályák felvázolásával a következő konklúziókat fogalmazhatom meg: a 19. század elejére a korábban tapasztalható „tisztszűrés” megszűnt Somogyban, ez pedig együtt járt a vármegyei igazgatás professzionalizálódásával. 1800-ra a tisztikar hivatalainak száma állandósult a közigazgatás kiépülésével, a járási rendszer több mint négy évtizedre megszilárdult. Azzal, hogy egyes tisztségekre egyre több alkalmas személy is pályázhatott, a magasabb hivatalok megszerzése nehezebb lett. A tisztikarba magasabb szinten történő belépés lehetősége megszűnt, mivel a tisztikar szinte összes főbb titulusáért kisebb „tömegek” álltak sorba várva a regnáló hivatalnokok bukását vagy előlépését. Az érvényesülni vágyók nagy részének immár végig kellett járnia a hierarchia minden egyes lépcsőfokát bármilyen egzisztenciából is érkeztek. Jó példa erre a már emlegetett nagybirtokos Somssich-fivérek esete, akik a legalacsonyabb tisztségekből jutottak el a törvényhatóság csúcsára. A családi háttér továbbra is erősen determinálta az egyes személyes életpályák alakulását, elég csak arra gondolni, hogy Mérey-, Sárközy- és Tallián-famíliák négy-négy, míg a Vésseyek, illetve a felemelkedő Siklóssyak három-három hivatalviselőt is adtak a vármegyének a vizsgált periódusunkban (összesen 18 főt, az adatbázisba vett tisztikar több mint negyedét). A feldolgozott 1814-es birtokösszeírásunk alapján világos, hogy ezen családok szinte mind a jómódú középnemesi réteget, azaz a *bene possessionatit* gyarapították. A csoport térnyerése a közigazgatásban – az országos szakirodalmi háttér várakozásaival összhangban kimutathatóan megtörtént, viszont a főméltóságok szintjén továbbra is a köznemesi elit dominált (Csapody Gábor, Somssich Pongrácz és Czindery László alispánok 10 ezer hold környéki földterületekkel rendelkeztek a vármegyében, Kovács Antal pedig a közép- és nagybirtokosi lét hátárán mozgott a maga 4-5 ezer holdas birtoktestével).

A vizsgált korszakban Somogy vármegyében szinte ugyanakkora esélye volt a méltóságviselőnek a hivatalban maradásra, mint az onnan való önkéntes vagy kikényszerített távozásra. (A számvevői szék az elemzett módon kivételt képezett, itt az általános trendtől eltérően magas fluktuációt tapasztaltunk a gazdasági ismeretekkel rendelkező szakemberek hiánya miatt.) A méltóságból való távozások mögött az újra nem választások, illetve az újra nem jelölések, újra nem indulások esetei fedezhetők fel a leggyakoribb okokként, de ezeket már szorosán követte az „előléptetésekből” származó személycserék, mutatva a titulusról

titulusra haladó tipikus hivatalviselői életpályák elterjedését. Ha a tisztikar személyi változásait lebontjuk az egyes restaurációkra, jól kirajzolódik, hogy minél több idő telt el két választás között annál nagyobb az átrendeződés a hierarchiában, valamint az egyes közéleti csoportosulások térnyerése vagy éppen bukása együtt járt a közigazgatás számos szereplőjének eltávolításával is.

Somogy vármegyét a periódusban alapvetően a felfele ívelő, lineáris életutak jellemezték. A méltóságból kikerülés vagy a kívánt hivatal meg nem szerzése könnyen egy vármegyei karrier végét jelenthette. Önszántukból kevesen léptek vissza vagy oldalra a hierarchiában annak lealacsonyító stigmája miatt. A korszak alispánjainak jelentős része (Csapody, Kovács, Somssich Pongrác, Sárközy, Czindery) nem viselt hivatalt közvetlenül megválasztása előtt, mert az alispánságon kívül számukra minden más méltóság elfogadása már rangon alulinak számított volna az első néhány év törvényhatósági szolgálata után. Azok előtt, akik már nem akartak vagy nem tudtak érvényesülni a közigazgatásban, alapvetően két út kínálkozott: az uradalmi gazdaságok, illetve az országos hivatalok. A vármegyei világból a „nagypolitika” szintjére kormányzati hátszéllel és nagybirtokosi háttérrel lehetett fellépni, bár utóbbit kivételes esetben a tehetség is helyettesíthette.

A dolgozat eredményeit ugyan, ahol lehetett összevettem más törvényhatóságokban tapasztaltakkal, azonban a szöveg fősodra értelem szerint a somogyi állapotokra fókuszált. És bár ezzel az 1810–1820-as évek hivatalviselőit alapvetően sikerült megragadnunk és keretbe foglalnunk, mindenképpen további vizsgálatok szükségesek, hogy láthassuk mennyire reprezentatívak vagy éppen egyediek konklúzióink.

Forrásanyag

- **CZINDERY** László keresztelési anyakönyve, **1792. július 2.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Teveli római katolikus születési anyakönyvek.* Budapest. [mikrofilm]
- **CSAPODY** Gábor keresztelési anyakönyve, **1760. december 9.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Teveli római katolikus születési anyakönyvek.* Budapest. [mikrofilm]
- **FESTETICS** László gróf gyászjelentése, **1861. május 12.** In: Országos Széchényi Könyvtár. Gyászjelentések. Budapest. [mikrofilm]
- **Hof- und Staats-Schematismus** des österreichischen Kaiserthums. Bécs, **1807–1843.**
- **ILLÉS** Ferenc halotti anyakönyve, **1812. június 4.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Látrányi római katolikus születési anyakönyvek.* Budapest. [mikrofilm]
- **(KAZLEV)** Kazinczy Ferenc Levelezése **I-XXV.** É. n. [online] Elérhető: http://deba.unideb.hu/deba/kazinczy_muvei/kazlev.php (hozzáférés: 2021. 10. 07.)
- **KOVÁCS** Antal keresztelési anyakönyve, **1752. április 14.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Nagybajomi római katolikus születési anyakönyvek.* Budapest. [mikrofilm]
- **KOVÁCS** István keresztelési anyakönyve, **1737. március 12.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Nagybajomi római katolikus születési anyakönyvek.* Budapest. [mikrofilm]
- **TALLIÁN** Boldizsár gyászjelentése, **1834. július 21.** In: Országos Széchényi Könyvtár. Gyászjelentések. Budapest. [mikrofilm]
- Somogy Megyei Levéltár **(SML) IV.1.b.** Somogy vármegye nemesi **közgyűlése** és albizottsága iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek. **1759–1828.** Kaposvár. [mikrofilm]
- **SZOKOLAY** Antal György keresztelési anyakönyve, **1808. november 21.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Aszalói keresztelési, házassági, halotti anyakönyvek 1779–1895.* Budapest. [mikrofilm]
- **SZOKOLAY** Károly keresztelési anyakönyve, **1805. március 18.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Orci keresztelési, házassági, halotti anyakönyvek 1786–1895.* Budapest. [mikrofilm]
- **ZÁBORSZKY** Mihály keresztelési anyakönyve, **1764. szeptember 26.** In: Horvát Állami Levéltár: *Verőcei római katolikus születési anyakönyvek.* Zágráb. [mikrofilm] (hozzáférés: 2021. 06. 25.)
- **ZÁBORSZKY** Imre gyászjelentése, **1856. szeptember 13.** In: Országos Széchényi Könyvtár: *Gyászjelentések.* Budapest. [mikrofilm]
- **ZÁBORSZKY** Imre keresztelési anyakönyve, **1798. október 27.** In: Magyar Nemzeti Levéltár: *Hetesi római katolikus születési anyakönyvek.* Budapest. [mikrofilm]

- **ZICHY** József gyászjelentése, **1838. december 10.** In: Országos Széchényi Könyvtár. Gyászjelentések. Budapest. [mikrofilm]

Irodalom

- **A Hon**, 14. évf. (1876.) 18. sz. 2.
- **ACSÁDY** Ignác: A magyar birodalom története II. Budapest, **1904.** 828 o.
- **BALLABÁS** Dániel: A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század). In: *Genealógia 2.* Szerk. Kollega Tarsoly István – Kovács Eleonóra – Pandula Attila – Vitek Gábor. Budapest, **2013.** 7-57.
- **BALLAGI** Géza: A magyar nemzet története 9. A nemzeti államalkotás kora 1815–1847. Budapest, **1897.** 724 o.
- **BANA** József – **KATONA** Csaba: „Franciák Magyarországon, 1809” Konferencia I. Budapest - Győr, **2010.** 226 o.
- **BANA** József – **KATONA** Csaba: „Franciák Magyarországon, 1809” Konferencia II. Budapest - Győr, **2012.** 318 o.
- **BÁN** Péter: Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. Eger, **2011.** 610 o.
- **BARA** Zsuzsanna: Az ismeretlen prozopográfia. *Neveléstörténet. A székesfehérvári Kodolányi János Főiskola folyóirata.* 2007. 1–2. sz. 234-244.
- **BARANYAI** Béla: Somogy vármegye nemesi családai. In: *Somogy vármegye.* Szerk. Csánki Dezső. Budapest, **1914.** [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/somogy-varmegye-153D7/somogy-varmegye-nemes-csaladai-irta-baranyai-bela-orsz-leveltari-fogalmazo-somogy-varmegye-volt-foleveltarosa-16650/> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **BARISKA** István: "Véthet-e az ilyen annyit, hogy meghaljon érte?" - gróf Sigray Jakabról, halálának kétszázadik évfordulója múltán. *Vasi Szemle*, 50. évf. (1996.) 1. sz. 65-85.
- **BARÓTI** Lajos – **SZALAY** József: A magyar nemzet története IV. Magyarország a Habsburg-házból s a Habsburg-lotharingiai házból származott örökös királyok korában. Budapest, **1896–1897.** [online] Elérhető: <http://mek.oszk.hu/00800/00892/html/> (hozzáférés: 2021. 07. 27.)

- **BOROS** Dezső: A Festetics-levéltárnak a csurgói iskolára és Csokonai tanárságára vonatkozó iratai (1797–1800). Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 13. Kaposvár, **1982**. 77-102.
- **CSORBA** László – **VELKEY** Ferenc: Reform és forradalom (1790–1849). Debrecen, 1998. 256 o.
- **CSORBA** László: Magyar századok 9. A tizenkilencedik század története. Budapest, **2000**. 270 o.
- **CSURGÓI** államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium (XXXI.) XIII. Évi értesítője a z 1894—95. Tanévről. Csurgó, **1894**. 304 o.
- **DEGRÉ** Alajos: Pálóczi Horváth Ádám és az 1819. évi zalai tisztújítás. In: *Zalai Gyűjtemény* 2. Zalaegerszeg, **1974**. 43-70.
- **DEGRÉ** Alajos: Szavazási rend a megyegyűléseken 1848 előtt. In: *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 6. Székesfehérvár, **1972**. 121-139.
- **DIÆTA** 18. századi magyar országgyűlések történetét kutató csoport adatbázisa. **2004–2011**. [prozopográfiai adatbázis] Elérhető: <http://szijarto.web.elte.hu/ogy.xls> (hozzáférés: 2021. 07. 17.)
- **DOBSZAY** Tamás: Az abszolutizmus és a rendek. In: *Millenniumi magyar történet. Magyarország története a honfoglalástól napjainkig*. Szerk. Tóth István György. Budapest, **2002**. 339-341.
- **DOBSZAY** Tamás – **HERMANN** Róbert: A nemzetté válás kora (1790-1848). In: *Encyclopaedia Humana Hungarica* 07. Budapest, **2000**. [online] Elérhető: <https://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index1.html> (hozzáférés: 2021. 08. 02.)
- **DOMBÓVÁRI** Ádám: Vármegyei tisztújítások és országgyűlési követválasztások Pest megyében, 1818–1845. *Múltunk*, **2011**. 1. sz. 169-204.
- **DOMINKOVITS** Péter. Egy Vas megyei tisztségviselő a XIX. század első feléből. Adatok Kisfaludy János életútjához, szempontok a vármegyei tisztikar analitikus elemzéséhez. *Vasi Szemle*, 47. (**1993**.) 81-90.
- **DOMINKOVITS** Péter: Győr vármegye tisztújításai (1816-1845). *Comitatus*. **2000**. 9. sz. 63-72.
- **DOMINKOVITS** Péter: Hivatalviselő nemesek, hivatali pályák Győr vármegye tisztikarában, 1816–1848. *Levéltári Szemle*, 41. (**1991**.) 1. sz. 3-18.
- **ECKHART** Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest, **2000**. (Eredeti kiadás: 1946.) 488 o.

- **ERDÉSZ** Gyula: A megyék világa a reformkorban. In: *Történelem és levéltár. Válogatás Erdmann Gyula írásaiból.* Szerk. Erdész Ádám – Á. Varga Gyula. Gyula, **2004.** 434 o.
- **ENGEL** Pál: Protopográfia. In: *A történelem segédtudományai.* Szerk. Bertényi Iván. Budapest, **1998.** 33-34.
- **FRAKNÓI** Vilmos: Széchényi Ferencz. 1754–1820. Budapest, **1902.** [online] Elérhető: <https://mek.oszk.hu/05400/05481/html/> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **GAÁL** Zsuzsanna: A dzscentri születése. A Tolna megyei reformkori középirtokos nemesség átalakulása a neoabszolutizmus és a dualizmus korában. [PhD-értekezés. ELTE BTK. Témavezető: Glósz József.] **2007.** 239 o.
- **GÁLOCSY** Zoltán Ung vármegye főispánjai és tisztviselői a legrégibb kortól 1867- ig. Szerk. Csatóry György. Budapest–Beregszász, **2000.** 95 o.
- **GERGELY** András. A nemzeti ébredés kora 1790–1848. (Magyarország története. Szerk. Romsics Ignác.) Budapest, **2009.** 112 o.
- **GLÓSZ** József: A rendiség alkonya. Válogatott tanulmányok. Szekszárd, **2014.** 192 o.
- **GLÓSZ** József: Tolna megye középirtokos nemességének anyagi viszonyai a 19. század első felében. A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve 16. Szekszárd, **1991.** 152 o.
- **GŐZSY** Zoltán: Szempontok a Czindery család dél-dunántúli és horvátországi birtokosságához a 18. század első felében. In: *Rangos famíliák, jeles személyek a 18-20. századi Dél-Dunántúlon – Baranyai Történelmi Közlemények 6. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 2014.* Pécs, **2014.** 41-58.
- **GRÜNWARD** Béla: A régi Magyarország 1711 – 1825. Budapest, **1888.** 576 o.
- **GUNST** Péter: A magyar történetírás története. Debrecen, **1995.** 214 o.
- **GYÖMÖREY** Vincze: A magvaszakadt Zalalövői Csapody család története. Turul, **1903.** 4. sz. [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1903-D7F2/1903-4-DDC1/a-magvaszakadt-zalalovoi-csapody-csalad-tortenete-DF25/> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **H. BALÁZS** Éva: Bécs és Pest-Buda a régi századvégen. Budapest, **1987.** 341 o.
- *Hadi és más nevezetes történetek*, 3. kötet. Bécs, **1790.** 854 o.
- **HALIS** István: A Ferencrend kanizsai zárdája. Tanulmány Kanizsa történetéből. Nagykanizsa, **1899.** 76 o.
- *Hazai 's Külföldi Tudósítások – Nemzeti Újság*, **1807.** 2. félév. 31. sz. 254.

- **HÉJJA** Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája (1699) 1715-1950. Főispánok és alispánok. Gyula, **2002**. 270 o.
- **HÉJJA** Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája 1715–1848 – Közlemények Békés megye és környéke történetéből 11. Gyula, **2009**. 270 o.
- **HERMANN** Róbert: Reformkor, forradalom, szabadságharc. Válogatott tanulmányok. Budapest, **2016**. 307 o.
- *Hirnök*, 7. évf. (1843.) 40. sz. 2.
- **HORVÁTH** Attila: Magyar állam- és jogtörténet. Budapest, **2014**. 664 o.
- **HORVÁTH** Gergely Krisztián: Örökségünk és adósságaink. A rurális társadalomtörténet lehetőségei Magyarországon. *Ethnographia*, 126. évf. (2015.) 3. sz. 417-433.
- **HORVÁTH** József: Csokonai, a csurgói ideiglenes professzor. *Neveléstörténet*, **2005**. 3-4. sz. 170-184.
- **HORVÁTH** Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig – 1. kötet. Bevezetés. Viszonyok az 1825-ki országgyűlés előtt. Genf, **1864**. 136 o.
- **HORVÁTH** Mihály: Magyarország történelme VIII. Budapest, **1873**. 538 o.
- **HÓMAN** Bálint – **SZEKFŰ** Gyula: Magyar történet V. Budapest, **1928**. [online] Elérhető: <https://www.elib.hu/00900/00940/html/tart/00595.htm> (hozzáférés: 2021. 07. 20.)
- **HUDI** József: A Veszprém megyei politikai elit a 18-19. században. In: Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok. – Rendi társadalom, polgári társadalom 1. [Konferencia. Salgótarján, 1986. szeptember 28-30.] *Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 15*. Salgótarján, **1987**. 99-110.
- **HUDI** József: Curialista nemesek Veszprém vármegye tisztkarában a 18. században. *Comitatus*, **1993**. 7-8. sz. 138-143.
- **HUDI** József: Tisztújítási rendtartás Veszprém vármegyében 1819-ben. *Comitatus*, **2000**. 6. sz. 48-55.
- **HUDI** József: Veszprém vármegye nemessége 1812-ben. In: *Mágnások, birtokosok, címerlevelek. (Rendi társadalom – polgári társadalom 9.)* Szerk. Ódor Imre – Pálmány Béla – Takács Péter. Debrecen, **1997**. 219-227.
- *Jelenkor*, 2. évf. (1833.) 90. sz. 1-2.
- *Jelenkor*, 5. évf. (1836.) 98. sz. 1.
- *Jelenkor*, 9. évf. (1840.) 9. sz. 1-2.

- **JUTAI Péter:** Nemesi liberalizmus a reformkori Somogy megyében. A rendszeres munkálatok megyei vitája és az 1832-es követutasítás. [Szakdolgozat. ELTE BTK. Témavezető: Dobszay Tamás.] **2004–2005.** 74 o. [online] Elérhető: https://www.academia.edu/30734986/Nemesi_liberalizmus_a_reformkori_Somogy_megy%C3%A9ben (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **KANYAR József:** „Múzsáknak szentelt kies tartomány”. Tanulmányok Somogy művelődéstörténetéből XVIII-XX. század – Somogyi Almanach 36-40. Kaposvár, **1983.** 330 o.
- **KANYAR József:** A levéltár rövid története. In: *Területi Levéltárak fondjegyzékei 8. A Kaposvári Állami Levéltár fondjainak jegyzéke.* Budapest, **1962.** 1, 2.
- **KAPOSI Zoltán:** A föld és a család kapcsolata a dél-dunántúli középbirtokosok körében a 18-19. században. In: *Rangos familiák, jeles személyek a 18-20. századi Dél-Dunántúlon – Baranyai Történelmi Közlemények 6. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 2014.* Pécs, **2014.** 13-40.
- **KAPOSI Zoltán:** A magyarországi nagybirtokrendszer változásai (1700-1945). In: *Somogy megye múltjából - Levéltári évkönyv 32.* Kaposvár, **2001.** 95-120.
- **KAPOSI Zoltán:** Egy középbirtokosi familia 100 éve Somogy vármegyében (A Somssich-család felemelkedése). In: *Somogy megye múltjából - Levéltári évkönyv 33.* Kaposvár, **2002.** 59-88.
- **KAPOSI Zoltán:** Nagybirtok és népessége Somogyban a 19. század elején. In: *Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok. – Rendi társadalom, polgári társadalom 1.* [Konferencia. Salgótarján, 1986. szeptember 28-30.] *Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 15.* Salgótarján, **1987.** 209-216.
- **KAPOSI Zoltán:** Nemesi birtokforgalom Somogyban a 19. század első felében. In: *Vidéktörténet 1.* Budapest, **2017.** 127-155.
- **KAPOSI Zoltán:** Uradalmi gazdaság és társadalom a 18–19. században. Budapest–Pécs, **2000.**
- **KATUS László:** A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914. Pécs, **2012.** 630 o.
- **KECSKEMÉTI Károly:** Magyar liberalizmus, 1790–1848. Budapest, 2008. 412 o.
- **KELETI Károly:** Hazánk és népe a közgazdaság és társadalmi statisztika szempontjából. Pest, **1871.** 471 o.
- **KENESSEY Kálmán:** Egy-két őszinte szó társadalmi viszonyainkat illetően. Pest, **1857.** 93 o.

- **KEMPELEN** Béla: Magyar nemes családok. I-IX. Budapest, **1911-1915**. [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **KOVÁCS** Dániel László: Somogyország mint hátország az 1809-es utolsó nemesi felkelés idején. [OTDK-dolgozat.] **2021**. 31 o. [online] Elérhető: https://www.academia.edu/49326025/Somogyorsz%C3%A1g_mint_h%C3%A1torsz%C3%A1g_az_1809_es_utols%C3%B3_nemesi_felkel%C3%A9s_idej%C3%A9n (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **KÓSA** László: „Hét szilvafa árnyékában”. A nemesség alsó rétegének élete Magyarországon a rendi társadalom utolsó évtizedében. Budapest, **2001**. 283 o.
- **KÓSA** László: A nemesi tradíciók ködképe. Kisnemesek a rendiség utolsó évtizedeiben. *Rubicon*, 5. évf. (**1994.**) 4-5. sz. 48-52.
- **LEVI**, Giovanni: Az életrajz használatáról. Ford. Czoch Gábor. *Korall*, **2000**. Téli sz. 81–92.
- *Magyar Almanak*, 1-3. kötet. Bécs, **1794–1796**.
- *Magyar Kurir*, 4. évfolyam, (**1790.**) 21. szám
- **MARCZALI** Henrik: A magyar nemzet története 8. Magyarország története a szatmári békétől a bécsi congressusig (1711–1815). Budapest, **1898**. 626 o.
- **MARCZALI** Henrik: Magyarország története. Budapest, **1911**. 724. o.
- **MÁLYUSZ** Elemér: A reformkor nemzedéke. *Századok*, 57. évf. (**1923.**) 1-6. sz. 17-75.
- **(MÉL)** Magyar Életrajzi Lexikon 1-3. kötet. Budapest, **1967–1982**. [online] Elérhető: <https://adt.arcanum.com/en/collection/MagyarEletrajziLexikon/> (hozzáférés: 2021. 08. 02.)
- **(MNYTESZ)** A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Budapest, **1967–1976**. [online] Elérhető: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/MNYTESZ/> (hozzáférés: 2021. 08. 02.)
- **MELHÁRD** Gyula. Somogy vármegye a rendi országgyűléseken. I. 1661–1812. Veszprém, **1905**. 456 o.
- **MERÉNYI-METZGER** Gábor: A gróf Sigray család tagjai. *Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)*, 26. évf. (**2019.**) 4. sz. 473-503.
- **MISKOLCZY** Ambrus: Egy történészvita anatómiája. 1790–1830/1848. Folytonosság vagy megszakítottság? (avagy „Mit üzent Kossuth Lajos?”) *Aetas*, 20. évf. (**2005.**) 1–2. sz. 160-212.

- **MISKOLCZY** Gyula: A modern államszervezés kora. In: *Magyar művelődéstörténet 5. Az új Magyarország.* Szerk. Domanovszky Sándor és mások. Budapest, **1942.** 5-98.
- **MOLNÁR** András: A fiatal Deák Ferenc. A felkészülés és a zalai pályakezdet évei 1803-1833. Millenniumi magyar történelem – Életrajzok. Budapest, **2003.** 351 o.
- **MOLNÁR** András: Zala megye archontológiája 1138–2000 – Zalai Gyűjtemény 50. Zalaegerszeg, **2000.** 524. o.
- **MOLNÁR** András: Zala megye reformkori tisztújításai. *Levéltári Szemle.* **1989.** 3. sz. 18-31.
- **NAGY** Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I-XII. Pest **1857-1868.** [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **NAGY** Lajos: Levéltári kis tükör. Kaposvár, **1870.**
- **NÉMETH** Ambrus: A Győri Királyi Tudomány-Akadémia története. II. rész. 1785–1806. Győr **1899.** 144 o.
- **PAKSA** Rudolf: Prozopográfia vagyis „kollektív biográfiai elemzés”. (A Horthy-kori magyar nemzetiszocialista elit vizsgálata.) In: *Módszertani tanulmányok.* Szerk. Ballabás Dániel. Eger, **2013.** 7-19.
- **PAJKOSSY** Gábor: A reformkor. In: *Magyarország története a 19. században.* Szerk. Gergely András. Budapest, **2003a.** 191-235.
- **PAJKOSSY** Gábor: Az abszolutizmus és a rendiség utolsó küzdelmei. Az első reformtörekvések. In: *Magyarország története a 19. században.* Szerk. Gergely András. Budapest, **2003b.** 125-153.
- **PALUGYAY** Imre: Megye-rendszer hajdan és most 1-4. kötet Pest, **1844–1848.**
- **PÁLMÁNY** Béla: A magyarországi nemesség társadalmi tagolódása (1686-1815). In: *Mágnások, birtokosok, címerlevelek.* Szerk. Ódor Imre – Pálmány Béla – Takács Péter. Debrecen, **1997.** 37-96.
- **PÁLMÁNY** Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I–II. kötet. Budapest, **2019.** 3863 o.
- **PÁLMÁNY** Béla: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812. I–II. kötet. Budapest, **2011.** 1972 o.
- **POLGÁR** Tamás: A kétszáz éve született Noszlopy Gásparra emlékezünk. Egy evangélikus somogyi szabadsághős, Noszlopy Gáspár élete. **2020.** [online] Elérhető: https://mnl.gov.hu/mnl/sml/hirek/a_ketszaz_eve_szuletett_noszlopy_gasparra_emlekezunk#_ftn1 (hozzáférés: 2021. 07. 01.)

- **POLGÁR Tamás:** Somogyi diákok a Győri Királyi Jogakadémián 1800-1848 között. In: *Somogy megye múltjából - Levéltári évkönyv 32.* Kaposvár, **2001.** 121-136.
- **POLGÁR Tamás:** Somogyi diákok a Pécsi Püspöki Joglíceumon 1831-1848 (1850). In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 38.* Kaposvár, **2007.** 81-100.
- **POLGÁR Tamás:** Tisztújítási statutumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy vármegyében. In: *Somogy megye múltjából - Levéltári évkönyv 34-35.* Kaposvár, **2004.** 39-62.
- **REISZIG Ede:** Somogy vármegye községe. In: *Somogy vármegye.* Szerk. Csánki Dezső. Budapest, **1914a.** [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarország-varmegyei-es-varosai-1/somogy-varmegye-153D7/somogy-varmegye-kozsegei-irta-reiszig-ed-dr-a-magy-tort-tarsulat-es-a-magy-heraldikai-es-genealogiai-tarsasag-igazg-valasztmanyi-tagja-kieges-154F7/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfQm9yb3Zzemt5XzEiX X0sICJxdWVyeSI6ICJcInpcdTAwZTFib3Jzemt5XCliQ> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **REISZIG Ede:** Somogy vármegye története. In: *Somogy vármegye.* Szerk. Csánki Dezső. Budapest, **1914b.** [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarország-varmegyei-es-varosai-1/somogy-varmegye-153D7/somogy-varmegye-tortenete-irta-reiszig-ed-dr-15DBA/> (hozzáférés: 2021. 06. 24.)
- **RUZSÁS Lajos:** Haladók és pecsovincsok. A megyei köznemesség két arca. [Előadásvázlat.] **1971.** 15 o. In: *Baranya Megyei Levéltár (BaML) XIV.52. Ruzsás Lajos MTA Dunántúli Tudományos Intézetének vezetője, történész iratai.* Pécs.
- **SÁFRÁNY Tímea:** Csongrád vármegye nemességének és tisztviselőinek társadalomtörténeti vizsgálata 1825 és 1848 között (Historiográfia, módszertan és források). In: *Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának Kiadványai - Konferenciák, műhelybeszélgetések (18).* Eger, **2020.** 229-254.
- **SÁRKÖZY Imre:** A Nadasdi Sárközy Család. *Turul*, **1906.** 3. sz. [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Turul-turul-1883-1950-1/1906-FC48/1906-3-FFD5/a-nadasdi-sarkozy-csalad-100BE/> (hozzáférés: 2021. 07. 03.)
- **SCHRAMEK László (szerk.):** Pest megye archontológiája a kezdetektől 2016-ig. Budapest, **2016.** 107 o. [online] Elérhető:

https://mnl.gov.hu/mnl/pml/pest_megye_archontologiaja_a_kezdetektol_2016_ig

(hozzáférés: 2021. 08. 19.)

- **SOÓS István:** A Habsburg-kormányzat és a magyar rendek 1812 és 1825 között. *Történelmi Szemle*, 49. évf. (2007.) 1. sz. 91-118.
- **SOÓS István:** Választások Magyarországon. Kísérletek a vármegyei tisztújítások „megreformálására” (1810-1821). *Levéltári Közlemények* 80., 2009. 65-156.
- **STOHL Róbert:** Festetics László albumai. *LYMBUS - Magyarságtudományi Forrásközlemények*, 2018. 459-493.
- **STOHL Róbert:** Festetics László neveltetéséről. *LYMBUS – Magyarságtudományi Forrásközlemények*, 2008. 211-233.
- **STONE, Lawrence:** The past and the Present Revisited. London – New York, 1987. 440 o.
- **SZABAD György:** A társadalmi átalakulás folyamatának előrehaladása Magyarországon 1849-1867. *Valóság*, 1976. 5. sz. 1-14.
- **SZEKFŰ Gyula:** Három nemzedék. Egy hanyatló kor története. Budapest, 1922. 534 o.
- **SZIJÁRTÓ M. István:** A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés, 1708 – 1792. Budapest, 2005. 614 o.
- **SZIJÁRTÓ M. István:** A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. Budapest, 2021. 632. o.
- **SZIJÁRTÓ M. István:** A vármegye és a jómódú birtokos köznemesség a 18. században. *Aetas*, 13. évf. (1998.) 2–3. sz. 107-142.
- **SZIJÁRTÓ M. István:** Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről. Budapest, 2006. 291 o.
- **SZIJÁRTÓ M. István:** Hivatalviselő elit a 18. századi Somogy vármegyében. *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére – A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai* 22. Veszprém, 2010. 445-466.
- **SZILÁGYI Adrienn:** Egy 19. század eleji vidéki megye multipozicionális nemesi elitje. In: *Vidéki élet és vidéki társadalom Magyarországon. Rendi társadalom- polgári társadalom* 28. Budapest, 2016. 335-356.
- **SZINNYEI József:** Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1891–1914. [online] Elérhető: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SzinnyeiMagyarIrok/> (hozzáférés: 2021. 10. 07.)

- **TILCSIK György:** Tisztújítások és országgyűlési követválasztások a reformkorban Vas megyében. *Előadások Vas megye történetéről III.* Szombathely, **2000a.** 19-38.
- **TILCSIK György:** A nemesi vármegye szervezete a XIX. század első felében. *Előadások Vas megye történetéről III.* Szombathely, **2000b.** 161-173.
- **TOLNAI** világtörténelme 16. – A legújabb kor: A reakció és a polgárosodás küzdelmének kora. Szerk. Ballagi Aladár – Horváth Cyrill – Mangold Lajos. Budapest, **1931.** 321 o.
- **TOLNAI** világtörténelme 17. – A legújabb kor: A forradalmak kora. Szerk. Ballagi Aladár – Horváth Cyrill – Mangold Lajos. Budapest, **1930.** 324 o.
- **TÓTH Tibor:** Hitelezők és adósok. A kölcsönforgalom kérdéséhez Somogyban, 1756-1812. Budapest, **1979.** 156 o.
- **VARGHA Balázs:** Csokonai emlékek. Akadémiai Kiadó, Budapest, **1961.** 674 o.
- *Vasárnapi Ujság*, 18. évf. (1871.) 1. sz. 1-2.
- **VELIKY János:** A változás kora. Polgári szerepkörök és változáskonceptiók a reformkor második évtizedében. Budapest, **2009.** 250 o.
- **VENDE Ernő:** Irodalom, tudomány és művészet. In: *Somogy vármegye.* Szerk. Csánki Dezső. Budapest, **1914.** [online] Elérhető: <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarország-varmegyei-es-varosai-1/somogy-varmegye-153D7/irodalom-tudomany-es-muveszet-15962/> (hozzáférés: 2021. 10. 07.)
- **VERMES Gábor:** Hungarian culture and politics in the Habsburg Monarchy, 1711-1848. Budapest – New York, **2016.** 388 o.
- **VIOLÁNÉ Bakonyi Ibolya:** Újabb adatok a somogyi udvarházak könyvkultúrájának kérdéséhez. In: *Könyvek magántulajdonban (1770–1820).* Szerk. Török Dóbék Ágnes. Budapest, **2020.** 189-202.
- **VÖLGYESI Orsolya:** Rendi nyilvánosság és rendi politika a reformkorban. Tanulmányok. Budapest, **2016.** 276 o.
- **VÖRÖS Károly:** A társadalmi fejlődés fő vonalai. In: *Magyarország története.* Szerk. Ember Győző – Heckenast Gusztáv. Budapest, **1989.** 1570 o.
- **WELLMANN Imre:** A magyar mezőgazdaság a XVIII. században. In: *Agrártörténeti Tanulmányok*, 6. Budapest, **1979.** 194 o.
- **WELLMANN Imre:** Az udvari ember. In: *Magyar művelődéstörténet 4. Barokk és felvilágosodás.* Szerk. Domanovszky Sándor és mások. Budapest, **1941.** 279-306.